

בעזרי

וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל
ספר

מצות גדול

חלק שני

מצות עשה

מרבנו משה מווצי זצ"ל חד מרבתינו בעלי התוספות זצ"ל
עם הגהות ומראה מקומות כפי מה שנדפס בוויניציאה הנזכרים שם כסוף המצות
מאת הרבני מ"ה מתתיה בן מ"ה שלמה זצ"ל אשר נדפס כבר כמה פעמים
בוויניציאה וכאפוסט וכעת הבאתיו מחדש לביהוד בעזרי עם תוספת מרובה
על העיקר ה"ה מחברתי

ברית משה

אשר טפחתי ורכיתי תלמי והיא ביאור רחב ומספיק לבאר דברי רבינו הסמ"ג
זצ"ל וגם לבאר הסוגיות הנוגעות לעניני המצות פעם בארוכה ופעם בקצרה מאת
אשר חנן אלקי את עבדו להעלות מים התלמוד והפוסקי ולחדש כיד הי המוכה
עלי וגם במסומות הנזכרים הבאתי דברי המכארים הקודמים הנאונים המפורסמים
היה ביאור מהר"א שטיינ זצ"ל ורבינו אלי מזרחי זצ"ל וביאור מהרש"ל
זצ"ל והגהות הגאון רבי ר' העשירי זצ"ל הנדפסים עד הנה בדפוס וויניציאה
וכאפוסט וגם מביאור מ"ה יוסף מברעמניץ זצ"ל וספר דינא דחיי מבעל
כנה"ג זצ"ל וספר מגדת ספר מהגאון מ"ה בנימין מאויש זצ"ל הן כל
אדה חוברו יחד על ידי בעזרי בזכות אבותי הקדושים זצ"ל

הס' משה חיים

בשנת תורה צוה לנו משה לפ"ק בלאאמ"ה אברהם אהרן זצ"ל

דק קלוינ"וארדיין ע"צ

עיה"ק ירושלים חובכ"א

שנת תשמ"ג לפ"ק

זמירות יאמר ברוך שאמר ומדלג עד תהלה לדוד וגומר ומדלג
עד הללויה הללו אל בקדשו עד לשם הפארתך ומדלג עד יהשכח
ומתפלל עם הציבור כבר אמרנו למעלה ובתהלה הפצה המניא
בפיק תהיה הישר דף כ"ח) תפלת המנחה כנגד חמיד של בין
הערבים הקנו זמנה ולפי שהיה חמיד של בין הערבים קרב בכל
יום כחשע שעות ומחצה תיקנו זמנה מתשע שעות ומחצה והיא
הנקראת מנחה קטנה ומשכת עד שיסאר מן היום שעה ורביע
ובדיעבד עד שקיעת החמה דהנן יום כ"ח) תפלת המנחה עד
הערב רבי יודא אומר עד פקג המנחה היא אחת עשרה שעות
חסר רביע ומסקינן (דף כ"ח) דעבד כרבנן עבד דעבד כרבי יודא
עבד ולפי שבערב הפסח שחל להיות בערב שבת היו שוחטין
את החמיד בשש שעות ומחצה אטרו שהמתפלל שיש שעות
ומחצה יצא ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חיובא וזו היא הנקראת
מנחה גדולה בסוף פסח ויטא דף ס"ח) נחלקו חכמים אוטרים
זמן תפלת נעילה גם בלילה ולכך אוטרים לכעל הקרי לשבול
מן המנחה ולבעלה ביום הכיפורים רבי יוסי מתיר ססבר שמצותה
ביום הילכך ושבול והתפלל ומסקנא כתב מורי שראוי להתפלל
תפילה נעילה ביום ואם התפלל בלילה יצא כל מי שעבר עליו
זמן תפילה ולא התפלל במיד אין לו תקנה אבל אם סגג או
נאנס יש לה תשלומין כיצד כדאמר רבי יוחנן בפי תפילת השחר
דף כ"ז) מעה ולא התפלל שחרית ועבר חצי היום התפלל מנחה
שתיים ראשונה כשבול מנחה והשנייה תשלומי שחרית טעה ולא
התפלל מנחה עד ששקעה החמה מתפלל ערבית שתיים ראשונה
עבור ערבית ושנייה תשלומי מנחה טעה ולא התפלל ערבית עד
שעלה עמוד השחר מתפלל שחרית שתיים ראשונה שחרית
והשנייה תשלומי ערבית טעה ולא התפלל לא שחרית ולא מנחה
מתפלל ערבית שתיי הראשונה ערבית והשנייה תשלומי מנחה
אבל שחרית אין לה תשלומין שכבר עבר זמנה וכן בשאר תפלות
אם טעה בשתיים פירש רבינו משה ורבינו שמיאל (דף כ"ח) דהלילו
שאינו משלים אלא האחרונה וביניה דף כ"ט) תפלת מיספין זמנה
אחר תפלת השחר עד ז' שעות ביים והמתפלל אחר כך אעפ"י
שפסע יצא ידי חובתו מפני שזמנה כל היום היו לפניו שתי
תפלות של מנחה ושל מיספין מתפלל של מנחה ואחר כך של
מיספין ויש מי שהורה שאין עושין כך באכור שלא יטעו לשמע
ולתפילה צריך טקום טהור ואם סגג והתפלל בטקום שאינו
טהור פסק רבא ואמר גבי מי ששחי דף כ"ד) דתור ומתפלל והניא
הוצרך לנקבולא יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה והוא שאין
יכול לעמוד עצמו עד פרסה ואמר רב אשי דכולי עלמא אם
שהא באמצע תפלה מפני טיטוף או דבר אחר ושהא כדי לנמור
את כולה הורו לראש (דף ע"ג) היה עימד בתפלה ופי רגלי
שוותתן על ברכיו מנתיין עד שיכלו המים והורו ומתפלל ופסק
רב האי כסאן דאמר תורו למקום שפסק ובפרק מי שמתו (דף כ')
אמר מרחיקים מצואת כלבים וחזירי' בזמן שיש בתוכן עירות
ובירושלמי גרסינן (דף ע"ג) ואשי' פניו (דף ע"ג) מרחיקין מגללי חמור
הריכין ארבע אמות ר' חייא בר אדא אמר בבא מן הדרך וכן
מרחיקין מן הנבילה הנסרחה ומצואת הרנגולין אדומים ודני כל
הטניא דף כ"ז) וצריך להתיישב מרו פירוש אדומים ואין נראה
לרבינו יצחק לאסור צואת הרנגולים אלא דווקא כלול שלהם
אבל לא בבית שיש שם מעט מנחה (דף כ"ח) היה עימד בתפלה
ונודמן לו רוק מבלישו בכסיתו ופסק רב אשי דאי אנינא דעתיה
שדי ליה לאחוריה ורבי יוחנן הולך בשטתו בירושלמי גרסינן
שם רבי יוחנן אמר נודמן לו רוק בבית דוקא כדי שיהא כיסו נקי
פי כיסו גופי לפניו אסור לאחוריו מותר לימינו אסור ולשטאלו
מותר רבי יהושע בן לוי אומר הרוק בבית הננסה כאלו הרוק
בבת עינו ר' יונה רייק ושייף פי משפשא ברגליו במקום הרוק
בפרק הדר אסרינן דף כ"ח) שתיי שיכיל לדבר לפני המלך אל
יתפלל ואם התפלל תפלתו תפלה שיכור שאינו יכול לדבר לפני
המלך אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תיעבה ובפרק הדר (דף כ')
... ..

6

→

מקום יכוין את לבו לאותו רוח שמחזיר לו פניו כלפירשתי אבל העיקר דעוהו סופר הוא ונריך לומר נכולהו יכוין פניו או נכולהו יכוין לבו וכך הוא נרוב נוסחאות בספרי רבינו שכתוב נכולהו יכוין את פניו: ב' וז"ל היה עומד אחורי הכפורת מחזיר פניו כנגד הכפורת

וכו'. כך היא גירסת הר"ש (פי"ט) ולגירסתו זו לא קשה מידי אבל בגירסתנו בגמרא וכן באלפסי (כ:): כתוב היה עומד אחורי הכפורת יראה את עזמו כאלו הוא לפני הכפורת וקשה למה שינה נצנא זו ולא אמר יכוין פניו כנגד הכפורת כמו שכתב גרישא ונראה דאחא לאשמועינן דלריך שיכוין פניו ממש כנגד הכפורת ואע"פ דנכל הני דגרישא אי אפשר לכל אדם לכוין פניו ממש כנגד המקום אבל כאן שעומד בעזרה אחורי הכפורת לריך שיראה את עזמו כאלו הוא ממש לפני הכפורת שהרי אפשר לכל אדם לכוין כנגד הכפורת:

וה"ש וכהך שמעתתא קיימא לן ולא כההיא דבבא בתרא וכו' עד שאנו יושבין במערבה של ארץ ישראל. כן כתבו המוספות (ברכות ל. ד"ה לתפילות) והר"ש (פי"ט) צפרק תפילת השחר וכחז רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל ותימה על המנהג שאנו נוהגים להתפלל לנפון ולדרום ולא היה לנו להתפלל אלא למזרח כדברי המחבר ונראה שיש לנו להחזיר הפנים צד המזרח כשאנו מתפללין לנפון

י"י. (ב) [א] היה עומד בהוצה לארץ יכוין פניו כנגד ארץ ישראל שנאמר (שם ח מח) (ג) והתפללו אליך דרך ארצם. היה עומד בארץ ישראל יכוין פניו כנגד ירושלים שנאמר והתפללו אל העיר הזאת א. היה עומד בירושלים יכוין פניו כנגד בית המקדש שנאמר (דה"כ ו לב) והתפללו אל הבית הזה היה עומד בבית המקדש יכוין פניו כנגד קדשי הקדשים שנאמר (שם ו כו) והתפללו אל המקום הזה. היה עומד אחורי בית הכפורת (ג) מחזיר פניו כנגד בית הכפורת. נמצא עומד במזרח מחזיר פניו למערב. במערב מחזיר פניו למזרח. בצפון מחזיר פניו לדרום. בדרום מחזיר פניו לצפון. נמצא כל ישראל מכוונין לבם לאביהם שבשמים אמר רבי אבין ואיתימא רבי אבינא מאי קרא (שה"ש ד ד) כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות תל שהכל פונין בו. וכהך שמעתתא קיימא לן ולא כההיא דבבא בתרא דפליגי אמוראי בפרק לא יחפור איכא מאן דאמר שכינה במזרח וצריך להחזיר פניו למזרח ואיכא

ג' וז"ל וכהך שמעתתא קיימא לן וכו' עד וכשנחזיר פנינו למזרח נמצאנו מתפללין כנגד ירושלים. כן כתבו המוספות והר"ש

פרישה

לירושלים וכל שכן לבית המקדש או לקדשי הקדשים משל למה הדבר דומה למי שעושין לו מטרה לפניו או מטרה לפניו כיון שהיא סמוך למטרה אל הכתוב מהמטרה ונאותה נקודה לריך לירות נחילו כיון שהוא סמוך למטרה אל הכתוב מהמטרה עושין לו עיגול גדול ונחוכו יורה כן הקרוב לירושלים לריך לכוין להחזיר פניו נגד בית המקדש ממש אבל אנו שמרוחקין ממנה מחזירין פנינו לארץ ישראל וק"ל: (ג) והתפללו אליך דרך ארצם. כ"ל: (ג) מחזיר פניו כנגד הכפורת. צפרק תפילת השחר פירש רש"י נמערב העורה היו י"א אמות חצר מכותל בית קדשי קדשים לכותל מערבי של העורה והעומד שם מחזיר פניו לבית הכפורת למזרח:

דרישה

זמנה צריך להדר אמאי וזה אינו: ועוד קשה לפירוש ב"י מנא ליה לרבינו הא שכתב בסימן רל"ג דלאחריו אין צריך לחזור כלל דרצה לומר אפילו אם לא יעבור זמן תפלה מנא ליה [הך] לכן ע"כ דברי ב"י אינם ולפי מה שכתבתי נ"ח. אלא שבאמת לפי מ"ש קשה דלא היה ליה לרבינו לסתום ולכתוב ואם אין לו צריך להדר אחריהו אי סלקא דעתך דאיידי דוקא בהיותו בדרך הנה ליה לפרש ולומר כן דדרך לא נזכר שם ואדרכה כל מאי דזנור שם איירי בכל ענין ומשום הכי ודאי תמיהתו דהרב הגדול מהר"י אבוהב תמיהא. לכן היותר נראה ליישב קושיא הג"ל וגם ליישב למה שינה רבינו כאן ממה שכתב בסימן רל"ג דלא הזכיר כאן דין דלאחריו לא יחזור כלל ועוד דכאן כתב דאבי העזרי חילק בין ידיו מלוכלכים לאסת דעמיה ושיש אומרים איפכא ולא כתב כן בסימן רל"ג. לכן נראה דודאי גם רבינו סבירא ליה כמו שכתבו התוספות דרב חסדא דלייט בעידן צלותא רצונו לומר מיד כשהגיע זמנה אף דיש שהות להתפלל אלא שסבירא ליה לרבינו דבקומו ממטתו להתפלל שחרית והידיים עסקניות הם ודאי אין לן היסח הדעת גדול מזה במה שהסיח דעתו כל הלילה ובהיסח הדעת יש פלוגתא דלראב"ה לא סגי בקניוח בצרוו ובעי דוקא מים ומשום הכי כתב דאם יש שהות צריך להדר אמאי ולא חילק בין לפניו בין לאחריו וכמ"ש לעיל דבהיותו כביתו שוים לו לפניו כלאחריו ואפילו טפי מר' מילין נמי כיון דלא יעבור זמן התפילה וכסברת התוספות באס צריך להדר וכסימן רל"ג דאיידי בתפילת המנחה

צד (ב) היה עומד בהוצ' ארץ. פירוש אדם שאינו סומא: יכוין פניו כנגד ארץ ישראל. כתב רבינו יונה לא חימא כנגד ארץ ישראל בלבד אלא כנגד ירושלים וכנגד בית המקדש וכנגד קדשי הקדשים וכן היה עומד בארץ ישראל לריך שיכוין לירושלים ובית המקדש וכו' כן כתב ב"י ופירש בשלחן ערוך (פי"ח) שיחזיר פניו נגד ארץ ישראל וכוין גם לירושלים וכו' ור"ה לומר יכוין דעתו ואף על פי שאי אפשר להחזיר פניו כנגדו עיין שם ונראה לי דיחזיר נגד ארץ ישראל דוקא דולאי המחשבה והכיון ראו שמהיה נגד אבינו שבשמים לבדו ברוך הוא לא לזולתו כשיחוף אף שאנו לריכין להתפלל דרך ארצנו לכן נחזיר פנינו לארץ ישראל אף שאין פנינו מכוון

אין נראה דממה נפשך אי דמטא זמן צלותא הא לייט עלה רב חסדא בברכות אמאן דמהדר אמאי בעידן צלותא וכו' ע"ש ואי לא מטא זמן תפילה מאי איריא ד' מילין אפילו טובא נמי ונראה כפירוש הקונטרס דלענין להתפלל בעשרה איירי עכ"ל התוספות והנה אף שלכאורה דברי תוספות הללו הם מסייעין לב"י הג"ל דהרי כתבו בהדיא דאי לא מטא זמן תפילה צריך להדר אמאי וגם כתבו דרב חסדא דלייט לא איירי אלא במטא זמן תפילה גם נתיישב מדברי התוספות הג"ל למה הוצרכו התם לפרש דלתפילה איירי להתפלל בעשרה דהא כתבו התוספות שם דאי אפשר לפרשו על ענין נטילה דאם כן קשה ממ"נ אי לא מטא זמן תפילה מאי איריא ד' מילין אפילו טובא נמי: אכן כי דייקת שפיר אדרבה תראה מדברי התוספות הללו הן סתירה לדברי הב"י דהא כתב אי מטא זמן תפילה אסור להדר כלל אמאי ומטא זמן תפילה דקאמר פשוט דרצה לומר בתחלת זמן תפילה כי כן דייק הלשון ואפילו הכי כתב דאסור להדר ודלייט עלה רב חסדא ודלא כב"י שכתב דרב חסדא איירי דוקא בסוף זמן תפילה ודיקא נמי דמטא זמן דקאמר רצונו לומר התחלת הזמן דאם לא כן קשה מאי דמסקי דלתפילה לענין להתפלל בעשרה קאמר הא אכתי קשה קושיא הג"ל ממה נפשך אי מטא זמן תפילה וכו' בשלמא אי מטא רצונו לומר התחלת הזמן לא קשה מידי דודאי מיירי בהתחלת הזמן ואפילו הכי צריך להדר עד ד' מילין להתפלל בעשרה כיון דיש שהות ולא יעבור זמן תפילה וטפי לא כיון דכבר מטא

ולדרום כדאמרינן בפרק לא יחפור דמנדד אלדודי פירוש שהתפלל
 לזפון ולדרום יש לו להטות פניו לזד ארץ ישראל עכ"ל: וזמיהו
 רש"י (ב"ב סד ד"ה דמנדד) פירש דמנדד אלדודי מעט לזד הדרום.
 משמע שפניו כלפי מזרח והוא מנדד כלפי דרום כדי שיחכים או
 כלפי זפון כדי שיעשיר. ועם כל זה

בסוף פרק תפילת השחר וז"ל הגהות שלמן ערוך (פ"ג) שהציד דברי
 ר' ישעיה אחרון בשלטי הגבורים (כ: אות ג) ואין עושין מקום הארון
 וזל התפילה נגד זריחת השמש ממש כי זהו דרך המינים רק מכוונים
 נגד אמצע היום עכ"ל זה לשון בעל הלבוש (פ"ג) כיון דארצות האלו
 הם כנגד מערבית לפנות של ארץ

כיון דאשכחן דמנדד אלדודי מהני יש
 ללמוד משם למתפלל כלפי זפון או
 דרום דסגי בשילד פניו כלפי ארץ
 ישראל. וכן כתב סמ"ג (עשין יט קא
 ע"ד) גרסינן בפ"ג דבבא בתרא אהון
 דיתציתו לזפונה דארץ ישראל

מאן דאמר שכינה במערב וצריך להחזיר פניו
 למערב. ואנן שמחזירין פנינו למזרח מפני שאנו
 יושבים במערבה של ארץ ישראל וכשנחזיר פנינו
 למזרח (ה) נמצינו מתפללין כנגד ירושלים:
 ד (ה) היה רוכב על החמור אין צריך לירד

אדרימו ואנו יושבים במערב ארץ ישראל ומכוונים למזרח כנגדה ואע"פ
 דאמר מר הרוזא להחכים ידריס ושיעשיר יזפין מכל מקום צריך לזדד
 פניו למזרח כדמסיק התם עכ"ל (א): כתב ה"ר יונה בפרק
 תפילת השחר (כ: ד"ה היה) היה עומד בחוזה לארץ יכוין אם לזו
 כנגד ארץ ישראל לא חימא כנגד ארץ ישראל בלזד אלא כנגד ארץ
 ישראל וכנגד ירושלים וכנגד המקדש וכנגד בית קדשי הקדשים
 וכשעומד בירושלים אין צריך לכוין כנגד ירושלים שהרי כבר עומד
 בחוכה אבל יש לו לכוין כנגד בית המקדש וכנגד בית קדשי הקדשים: **ד**

אבל אם מעמידין כותל המזרחי כנגד זריחת השמש ממש אימא זה
 חרתי לריעותא הדא דאינו מחזיר פניו לארץ ישראל כלל אידך דאיכא
 משום דרכי מינות שמחזירים פניהם למזרח ומשתחוין לשמש ואם
 יעמיד כותל המזרחי לזד מזרחית לפנות אע"פ שאין בזה הששא דרך
 מינות כיון שאינו מחזיר פניו בשעת תפילה כנגד זריחת השמש מכל
 מקום אינו מחזיר פניו כלל לזד ארץ ישראל אבל כשמעמידין כותל
 המזרחי כנגד מזרחית דרומית איז ביה חרתי לריעותא דאינו מחזיר
 פניו בשעת תפילה כנגד זריחת השמש ממש וגם מחזיר פניו לארץ
 ישראל וביה המקדש וקדשי קדשים וכל דבריו נכללין בזה שכתב ר'
 ישעיה אחרון דמכוונים כנגד אמצע היום וכמו שכתב צהגהת שלמן
 ערוך:

ד היה רוכב על החמור אין צריך לירד ולהתפסף וכו'.
 בפרק תפילת השחר (ל) ת"ר היה רוכב על החמור והגיע זמן
 התפילה אם יש לו מי שיאחו את חמורו ירד למטה ויתפלל ואם
 לאו ישב במקומו ויתפלל רבי אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל
 לפי שאין דעתו מיושבת עליו אמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי
 הלכה כרבי וכתבו התוספות (ד"ה הלכה) הלכה כרבי שלא ירד למטה
 ואפילו שלא במקום סכנה ואפילו במהלך מתפלל ואינו צריך להחזיר
 פניו כנגד ירושלים וכן כתבו המרדכי (פ"י ז) והרא"ש (פ"י ט) וז"ל

ד היה רוכב על החמור וכו'. שם פליגי ת"ק ורבי צברייתא ואמר
 רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי הלכה כרבי דאפילו יש לו מי
 שיאחו את חמורו ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו
 ופירש רש"י שקשה עליו עיבוד הדרך עכ"ל:

כה"ר יוסף שפירש דאיירי במקום סכנה: וגם הרשב"א (סד ד"ה הא) כתב דמשמע דלא נחלוך בין מהלך במקום גדודי חיה ולקטים
 ובין מהלך שלא במקום גדודי חיה וכן משמע דלא שנה ראשונות ואחרונות לא שנה אמצעיות דהא לא מפליג בזה כלל וכן נמי לא
 שנה בין צעי למיזל באורחא רסיקתא ובין צעי למיזל אפילו קליל ואפילו בתוך החסום כדמשמע מההיא דמינא במקומו השכים לזאת לדרך
 מציאין לו שופר ותוקע וכו' ומדקתני שופר ותוקע אלמא ביום טוב עסקינן וא"כ היכי משכים לזאת לדרך אלא דעל כרחק במשכים לזאת
 בתוך החסום ואוקימנא פלוגתא בתפילה מעומד אף מהלך דאלמא לעולם אין צריך לעמוד כלל אלא דהיא איכא לדחיא במהלך חוץ
 לחסום וע"י צורגנין עכ"ל: ובתב הרוקח היה רוכב על החמור יושב ומתפלל יכול יחזיר פניו אין יכול יכוין לזו כנגד בית קדשי

דרכי משה

צד (א) כתוב בהגהות אלפסי החדשים סוף תפילת השחר (שלטי הגבורים ברכות כ: אות ג) וז"ל ריא"ז יש מגדולי החכמים שהיה מתפלל
 לכל רוח כשלא היה יודע לכוין נגד ארץ ישראל חוץ מרוח מזרחית שהיה נזהר מלהתפלל כנגדו לפי שהמינין עובדי ישו מתפללים
 באותו רוח כמבואר בפרק לא יחפור (ב"ב כה). ונראה בעיני שלזה נחבנונו קדמונינו שאין מתפללים בכנסיות נגד זריחת השמש ממש ובכנסיות
 שלנו מקום תפילה מכוון נגד אמצע היום ואף הוא כנגד ארץ ישראל עכ"ל:

פרישה

(ד) נמצינו מתפללין כנגד ירושלים. וכן כתב הסמ"ג ומסיק אף על
 פי דאמר מר הרוזא להחכים ידריס להעשיר יזפין מכל מקום צריך לזדד
 פניו למזרח עכ"ל וכן כתב מהר"י אבוהב ז"ל המנהג שעיקר עמידתו לזפון
 או לדרום ויזדד למזרח (ובזה יקיים נמי מה שכתוב (מ"א ט ג) והיו עיני
 ולבי שם דתלוי בעיניו ולבו שיהיו שם ולא בהעמדת רגליו) ולא כרש"י דמשמע
 איכא עיין צ"י וכן כתב רמ"א בשלמן ערוך (פ"ג) וכתב עוד ואין אנו עושים
 מקום הארון וזל התפילה נגד זריחת השמש ממש כי זהו דרך המינים רק
 מכוונים נגד אמצע היום עד כאן ובדרכי משה ציאר דבריו ז"ל כתב צהגהות
 אלפסי החדשות יש מגדולי החכמים שהיו מתפללין לכל רוח כשלא היו יודעין
 לכוין נגד ארץ ישראל חוץ מרוח מזרחית שהיו נזהרין מלהתפלל כנגדו לפי

שהמינין עובדי יש"ו מתפללין לאותו רוח כמבואר בפרק לא יחפור. ונראה
 בעיני שלזה נחבנונו קדמונינו ז"ל שלא היו מתפללין בכנסיות נגד זריחת השמש
 ממש ובכנסיות שלנו מקום תפילה מכוון נגד אמצע היום ואף כנגד ארץ
 ישראל עכ"ל ובר' מרדכי יפה (לזט ס"ג) מבואר קצת יותר: (ה) היה רוכב
 ובר' אלא מתפסף דרך היזבו. וכתב רמ"א בשלמן ערוך (פ"ה) לאמר
 שסיים שמונה עשרה יחזיר הבהמה לאחוריה ג' פסיעות ועולה לו כאלו
 פסע הוא עלמו וכן כתב בשלטי גבורים סוף פרק תפילת השחר דף (כ"ג
 עמוד ב') (כ: אות ג) בשם ר"י אור זרוע ונראה לי הטעם כיון דקימא לן
 רכוב כמהלך דמי וכדמייתא בורה דעה סימן רמ"צ (קעג:) הו' ליה כאלו
 הלך לאחוריו וכתב עוד דא מחזיר עלמו על גבי בהמו לאחוריו:

דרישה

ד. ירושלמי שם [פ"ה]
 הלכה א. הוה נראה שם
 פקח ה סימן ט.
 ה. טור וצ"י [ד"ה ומ"ט]
 ריב"ז בשם הרמב"ם
 [תפלה ג. ח. וסמ"ג [עשין]
 יש קא. ד].
 צד א. נכרות ל.
 [ע"א. נגה נראה כה. ט.
 ג. א. רבינו יונה שם
 [נכרות ב. נ ד"ה ה"ה].
 ג. מהר"י אטובה
 [מונה צ"י ד"ה ומ"ט והק.
 וסמ"ג [עשין יש קא. ה.
 וכתשפת מרש"י נגה נראה
 שם ד"ה דמלך].
 ג"י. נכרות שם.
 ה. שם ל' [ע"א].
 ה. שם [וכרתי].
 ה"י. רמב"ם תפלה ה. ב.
 וטור מתשעמ"ח הגמרא
 שם.
 ג. תוספות שם [ד"ה]
 הלכה. והל"ה שם פ"ד סימן
 יש. והמדרש שם רמז [ג].
 ג. [רש"י שם ד"ה שא"ל.
 רמ"ם שם רבינו ירוחם
 [משיב ג מ"ד כ. ג].
 ת. [אוהל מעמד]
 רבינו ירוחם [שם].

ציונים לרבי"א

צד א. טור וסמ"ג [עשין]
 יש קא. ד]. ג. הגדה
 אלפסי החדשים [שלי
 הגמרא נכרות ב. כ. א. ח. ג].
 ג"י. סמ"ג שם ג.

הגהות והערות

הו. עיין ב"ח ד"ה ונתיב
 להתפלל.
 צד א. דברי הש"ע כגון
 מקורם נראה שם ל. א. אך
 מש"כ גם לירושלמי וכו' גם
 למקדש. מקורם נכרטי יו"ה
 שם.
 ב. ב"ח. מפורר.
 וממהירות
 תכ"א-באר הגולה כחוב
 יחד פניו.
 ג. עיין סימן לט סעיף ד
 בהגה יבשהה כי שם.
 ד. תיב"ט ש"פ הלגטי

ד לעמוד מתוכו להתפלל. נראה לי דוקא נכרטי שאין בו טרדא דומיא להלכה פסוקה: ה דאינו צריך לפסוק. עיין סוף סימן ק"ו. עיין סימן ע' סעיף ד'. ואין צריך להתפלל מנחה שמים כיון דכשעת מנחה י"ה היה פטור מן הדין (דרישה צורה דעה סימן שמ"א ס"ק ג), וכן נראה לי ללא כט"ו [שם ס"ק ה. ולקמן סימן קא ס"ק א].

צד א אחורי הכפורת. פירוש נמערטו של בית המקדש: **ב** אם מתפלל. פירוש נמקום שמונהג כן, או שיושב על המזרח: **ג** ואינו שמהוירין. ולכן קובעין ההיכל

צד א. במזרח, ואפילו קבעו ההיכל נגד אחר יתפלל למזרח (כנסת הגדולה ה"ה"ט בשם ר"ש הקהל): **ד** נגד זריחת. עיין בלבוש [סעיף ג] הליור להעמיד כותל מזרחי נגד קרן מזרחית דרומית של העולם: **ה** יצדד פניו. ורש"י [נגה נראה כה. נ ד"ה דמלך] פירש איפכא, דילדד פניו לנפון או לדרום ועיקר עמידתו למזרח: **ו** יקשה בניניו. אבל אם קדם הוא להשיירא, יש לו מי שיאחו חמורו,

[ו] וואין עושים מקום [י] הארון וזל התפלה [ב] ד נגד זריחת השמש ממש כי זהו דרך המלכות ורק מכוונים נגד אמצע היום [ה] ומי שרצה לקיים אחרם [נגה נראה כה. ג] הנוצה להעשיר יפין או להחכים ידרים [ג] מכל מקום די ילדד פניו [ה] למזרח: **ג** י מי שאינו יבול לבוין הרחוח יבון לבו לאביו שבשמים:

ד היה רוכב על החמור אין צריך לירד ולהתפלל אפילו אם יש לו מי שתופס חמורו אלא מתפלל דרך הילוכו [ד] וכן אם היה בספינה או על גבי קרון אם יבול לעמוד עומד ואם לאו יושב במקומו ומתפלל [ו] או אם היה הולך בהגליו מתפלל דרך הילוכו אף אם אין פניו כנגד ירושלים אפילו שלא במקום סבנה [ח] כי אם יעמוד ויתפלל ו יקשה בעיניו איהור [י] דרבו ויפחד לבו ולא יוכל לבוין [ט] והכל

צד א [ה] העוסק בצרכי צבור בעוסק בתורה דמי [ה] פירוש לענין ד לעמוד מתוכו [ה] להתפלל שגם זו שמחה היא לו שעוסק בצרכי צבור [ט] ויש מפרשים דהיינו לענין ה דאינו צריך לפסוק [ה] להתפלל:

סימן צד

צריך לבוין נגד ארץ ישראל ודין הרוכב או יושב בספינה. וכו' מ' סעיפים:

א בקומו להתפלל אם היה עומד בחוץ לארץ יחזיר פניו כנגד ארץ ישראל [א] ויבון גם לירושלים ולמקדש ולבית קדשי הקדשים היה עומד בארץ ישראל יחזיר פניו כנגד ירושלים ויבון גם למקדש ולבית קדשי הקדשים היה עומד בירושלים יחזיר פניו למקדש ויבון גם לבית קדשי הקדשים היה עומד א אחורי [א] הכפורת מחזיר פניו לכפורת:

ב [ב] אם מתפלל [א] לרוח משאר [ב] רוחות ימה [ג] פניו לצד ארץ ישראל אם הוא בחוץ לארץ י וליירושלים אם הוא בארץ ישראל ולמקדש אם הוא בירושלים: הגה ג [א] [ג] ואלו שמחזירין פניו [א] למזרח מפני שאנו יושבין נמערבה של ארץ ישראל ונמנח פנינו לארץ ישראל [ב] נגד זריחת השמש ממש כי זהו דרך המלכות ורק מכוונים נגד אמצע היום [ה] ומי שרצה לקיים אחרם [נגה נראה כה. ג] הנוצה להעשיר יפין או להחכים ידרים [ג] מכל מקום די ילדד פניו [ה] למזרח: **ג** י מי שאינו יבול לבוין הרחוח יבון לבו לאביו שבשמים:

ד היה רוכב על החמור אין צריך לירד ולהתפלל אפילו אם יש לו מי שתופס חמורו אלא מתפלל דרך הילוכו [ד] וכן אם היה בספינה או על גבי קרון אם יבול לעמוד עומד ואם לאו יושב במקומו ומתפלל [ו] או אם היה הולך בהגליו מתפלל דרך הילוכו אף אם אין פניו כנגד ירושלים אפילו שלא במקום סבנה [ח] כי אם יעמוד ויתפלל ו יקשה בעיניו איהור [י] דרבו ויפחד לבו ולא יוכל לבוין [ט] והכל

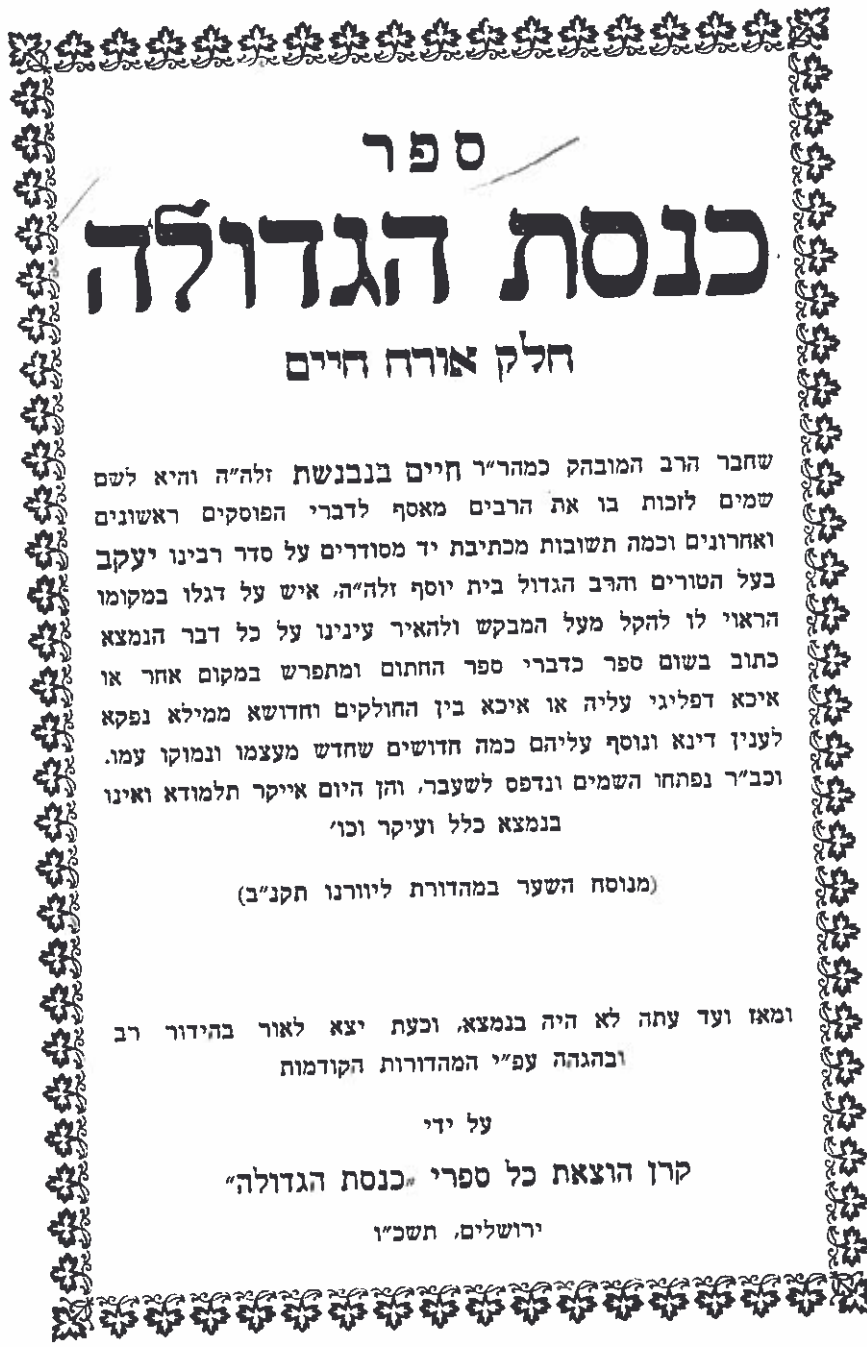
צד א [א] לרוח משאר רוחות. צ"י [ד"ה ומ"ט ובהק] מניח בשם [מהר"י] אטובה זה לשונו, ומימה על מנהג שאנו נוהגין [להתפלל] לנפון ולדרום, ולא היה לנו להתפלל אלא למזרח. ונראה שיש לנו להחזיר הפנים צד המזרח כשאנו מתפללים לנפון ולדרום, כדלמרינן בפרק לא

יחפור [נגה נראה כה. ג] דמלדד אלדודי, פירוש מי שמתפלל לנפון ולדרום, יש לו להטות פניו לצד ארץ ישראל עכ"ל. ונראה לי שזה המיקון של חזרת פנים, לא מהני אלא נמתפלל לנפון או לדרום, דלפטר בחזרת פנים למזרח, אבל מי שמתפלל למערב לא מהני ליה חזרת פנים למזרח, כי אי אפשר לו להפוך פניו ממש לאחוריו לצד מזרח. ולא אמרו בגמרא אלא מזדד אלדודי, שנטוה לצד אבל לא לאחוריו. ועל כן לא נקט מהר"י אטובה אלא מתפלל לנפון ודרום, אבל לא למערב. והע"פ ששה"ש כאן כתב סתם לרוח משאר רוחות, איהו [א] לא מיירי דוקא מאותן שיושבים נמערב של ארץ ישראל שצריכין להתפלל למזרח כמו אנו, אלא כתב דרך כלל שצריך להפוך פניו כנגד ארץ ישראל לכל זד שיושבים נגד ארץ ישראל. ועל כן כתב גם כזה דרך סתם לכל רוח דמהני ביה נטיית פניו לצד של ארץ ישראל בדרך האפשרי, וזה דבר שהשכל מחייבו. ונפקא לן נמי ששכח ומתפלל לרוח אחרת, אם הוא לנפון או לדרום יהפוך פניו לצד המזרח. אבל אם שכח והתפלל למערב, נראה ללא יהפוך פניו לצד, דאם כן יהיה פניו נגד לנפון או לדרום. ומכל מקום נראה דאין צריך

להפסיק ולעקור רגליו כדי להתפלל למזרח, דהיי אמרינן בגמרא בפרק לא יחפור [ג"ז שם] דליכא מאן דסבירא ליה דשכינה בכל מקום, וכדיעבד יש לו לסמוך על זה. ואין שייך כאן לומר כדו צר קיימת כו' [נכרות ג. ג]. כיון שאין אחרים מתפללים בלוחה שעה למזרח כן נראה לי: [ב] נגד זריחת השמש. כתוב בלבוש [סעיף ג] דארצות הללו הם נגד מערבת אפוינת של ארץ ישראל על כן צריך לזיחר כשבונין בית הכנסת [שיעמדו] [שיעמידו] כותל מזרחית שבו הארון נוטה לצד מזרחית דרומית, דהשתא מחזיר פניו כנגד ארץ ישראל ובית המקדש וקדשי קדשים. אבל אם יעמידו כותל מזרחית כנגד מזרחית דרומית כזה לארץ ישראל כלל, אידך דזה חוק המינים שמתמחוים לשמש. על כן יש להעמיד כותל מזרחית כנגד מזרחית דרומית כזה [הוארין כזה]: [ג] כפ"כ מקום יצדד וכו'. ויכול לעשות גם כן איפכא, דהיינו שיתפלל למזרח וילדד פניו לנפון או לדרום, וזה נזכר בפירושו רש"י [נגה נראה כה. ג] ד"ה נמלך] שכתב צ"י [ד"ה ומ"ט ובהק]. ונראה יותר נכון לעשות כן, כי אם יתפלל לנפון או לדרום יהיה נראה כמי שחלוק מהצבור קצת, מה שאין כן בדרך שזכרתי: [ד] וכן אם היה בספינה

בד. פירוש נקרון או ספינה יכול לעמוד, דאין העגלה מתנוטע כל כך במהירות, ונשפיהה היא רחבה הרבה לדיכא ביעשותא דמיא כשהוא עומד בתוכה. ויש להקשות מאי מהני ליה מה שעומד בקרון או בספינה, כיון שהקרון או הספינה מהלכת הוא ליה כמהלך בעלמנו, כמו שאמרו [קידושין ג]. כן רכוב כמהלך דמי. ואין לומר דשאינו יושב בקרון או בספינה מרכיב דהא בפרק קמא דנבא מיעיב וט. ג] אמרינן לענין קנין של חצר דספינה לא חשיבה חצר מהלכת דספינה קא נייחא ומיא הם דקא מסגי מוחה, והקשו התוספות [שם ד"ה ספינה] מאי שגא מרכיב דהוי כמהלך, ומירצו דבאמת גם ספינה חשיבה כמהלכת לשאר מילי, רק לענין קנין לא מיקרי מהלכת, דהוה ליה כידו דנייחא והגוף הוא דקא ממטא ליה. אם כן קשה כאן דלמאי קרון וספינה כמהלך, ומה מועיל מה שעומד בתוכה.

ספר

כנסת הגדולה

חלק אורה חיים

שחבר הרב המובהק כמהר"ר חיים בנבנשת זלה"ה והיא לשם שמים לזכות בו את הרבים מאסף לדברי הפוסקים ראשונים ואחרונים וכמה תשובות מכתיבת יד מסודרים על סדר רבינו יעקב בעל הטורים והרב הגדול בית יוסף זלה"ה, איש על דגלו במקומו הראוי לו להקל מעל המבקש ולהאיר עינינו על כל דבר הנמצא כתוב בשום ספר כדברי ספר החתום ומתפרש במקום אחר או איכא דפליגי עליה או איכא בין החולקים וחדושא ממילא נפקא לענין דינא ונוסף עליהם כמה חדשים שחדש מעצמו ונמוקו עמו. וכב"ר נפתחו השמים ונדפס לשעבר, והן היום איקר תלמודא ואינו בנמצא כלל ועיקר וכו'

(מנוסח השער במהדורת ליוורנו תקנ"ב)

ומאז ועד עתה לא היה בנמצא, וכעת יצא לאור בהידור רב ובהגהה עפ"י המהדורות הקודמות

על ידי

קרן הוצאת כל ספרי "כנסת הגדולה"

ירושלים, תשכ"ו

היוצאים מבין רגליך הדא דאיתמר בדקים אבל בגסים אם יכול לסבול יסבול.
דף ס"ח עמוד א' שטה ג' וה"מ שיש לו עוד שהות להתפלל וכו'. נ"ב אבל ריא"ז הובאו דבריו בשלטי הגבורים פרק היה קורא כתב שאעפ"י ששטה תפלה עוברת צריך לחזור אחר המים ומוטב שיהפלה אחר זמנה משיתפלל בידים מלוכלכות.

בית יוסף

דף ס"ז ע"ד שטה ו' והרשב"א ז"ל בתשובה וכו'. נ"ב סי' קל"א.
דף ס"ח עמוד שני שטה ו' והיא מתשובת הרשב"א ז"ל וכו'. נ"ב סי' קצ"ב וקצ"ג ותשנ"ד.

טור סימן צ"ג

דף ס"ח עמוד ב' שטה ה' ובעמדו להתפלל לא יעמוד אלא מתוך כובד ראש וכו'. נ"ב אותם העומדים בבית התפלה ומראים עצמם כעייפים ואינן יכולין לעמוד עליהם הכתוב אומר ולא אותי קראתי יעקב כי יגעת בי ישראל כל יומא לא לעי ובעידן צלותא לעי כל היום עומד בשוק לפני הפקיד או לפני ליצנות אחר ואינו עיף ובשעת התפלה אינו יכול לעמוד.
שטה י"ב תניא אין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה וכו'. נ"ב אבל ליכנס לבית הכנסת ולבית המרחץ מתוך הלכה שאינה פסוקה מותר ח"ה סי' מ"א ועיין עוד שם.

טור סימן צ"ד

דף ס"ח עמוד ב' שטה כ"א ובקומו להתפלל יחזיר פניו למזרח וכו'. נ"ב עיין בהרמב"ם פ"ה מולכות תפלה ובמהר"י קולון שרש נ"ד ובריא"ז פרק תפלת השחר.
לכ"י שצריך להתפלל למזרח נהגו לקבוע היכל יספרי תורה בתוכו בכותל מזרחי ומיהו אפי' קבעו ההיכל בכותל אחר צריך להתפלל להחזיר פניו למזרח הר"ש חקאן הלוי ז"ל בתשובה כת"י.

לא היכיר הטור גילוי הראש כי אם לגבי תפלד לא לגבי ק"ש אבל מה אעשה שהעם נהגו בו איסור ואין להקל בפניהם ושמעתי על חכם אחד כשהיה לומד היה לומד בגילוי הראש ומכל מקום אף שאין איסור בדבר ולא משום מדת חסידות כשאינו מוכיר ה' מכל מקום לתלמיד חכם יש ליזהר אפי' לומד בחברו ואם אינו יכול להניח על ראשו דבר כבד יכסה ראשו בבגד פשתן או במשי ומ"מ מי שירצה לברך ברכת הנהנין והוא בלילה שאין לו כובע או כשרוחץ באמבטי די לו במה שמכסה את ראשו בידיו רש"ל בתשובה סי' ע"ב ועיין בח"ה סי' י' שהביא רבינו ז"ל לפנינו בעמוד ד' דסובר דאסור להתפלל ולברך בגילוי הראש.

ע"ד שטה י"א אבל בהגהות מיימון כתוב אסור להתפלל בלא מגעלים וכו'. נ"ב והתוס' בפרקא קמא דשבת על הא דרבא רמי פומקי ומצלי כתבו מכאן יש להוכיח שאין להתפלל יחף אלא בראש השנה וי"ה וכתב מורי הרב ז"ל בחדושי למסכת שבת דלפירוש רש"י ז"ל אין להוכיח זה ע"כ וכן נראה מדברי ההגה"ו שלא הביאו ראיה מהא דרמי פומקי ומצלי וכן נראה מדברי ריב"ה ואי נמי' היו מפרשים ההגהות כפירוש התוספות לא הביאו ראיה מהתם משום דאיכא למימר שרב הונא היה עושה כן ולא שיש איסור בדבר אלא לתוספות כבוד רמי פומקי ומצלי אבל מהא דאמרני' לאו אורח ארעא לגלויי כרעיה קמיה מריה יש להוכיח דיש איסור בדבר משום דלאו אורח ארעא.

טור סימן צ"ב

דף ס"ז עמוד שני שטה כ"ג גופו כיצד וכו'. נ"ב עיין בספר חסידים סי' תתכ"א ותתכ"ב ותתכ"ד ותתכ"ה ותתכ"ו ותתכ"ז ותתכ"ח וי"ה ורנ"ג.

שטה כ"ה ואמר רב אשי ואי תימא רבי חנינא שמור נקביך בשעה שאתה עומד וכו'. נ"ב ירושלמי אמר רבי אלכסנדר שמור רגליך כאשר תלך אמר הקב"ה שמור עצמך מן הטיפין העבות

שו"ת

משיב דבר

חלק ראשון. וחלק שני.

אשר השיב לשואליו בדבר ה' הלכה למעשה

רבינו הגדול הגאון האמתי המפורסם בכל קצוי ארץ זקן ויושב
בישיבת עץ חיים דוולאזין בחמשים שנה רשכבה"ג גדול מרבן
שמו מו"ה נפתלי צבי יהודא ברלין זצ"ל.
רמ ואביד דוולאזין בעל המתבר. העמק שאלה" על השאלות
והעמק דבר" על התורה.

בהוצאת אשת הגאון זצ"ל וזכרה.

מהדורה חדשה עם מאות תיקונים ומראי מקומות בתוספת מפתח הענינים מפתח
הש"ס בבלי וירושלמי ורמב"ם
שנת תשנ"ג לפ"ק
פעיה"ק ירושלים תוכב"א

סימן ט

למאהבי תורתנו ושוחרי דבר ה' ובראשם איש גלבב
הרב וכו' בעיר טשאריוסטאן.

אשר שאלו ממני לדעת הכרעה בזירוף קטן לדברים שבקדושה
נפלאותי האריך אפשר להכריע בדבר שכבר נתלקו הראשונים
והאחרונים ז"ל, מאן דעביד הכי לא משתבש ומאן דעביד הכי
לא משתבש, אמנם יותר טוב שלא להגיוג זירוף קטן עד שיגדל
ויהיה לאיש כי אם ינהגו כך כעת שהוא שעת הדחק יהיה נשאר כן
אף כשיגדל ואז לא יהיה שעת הדחק, ואין למע"כ להטער מעדער
אמירת דברים שבקדושה, וכשם שמקבלים שכר על הדרישה במקום
שאפשר כך יקבלו על הפרישה במקום שא"א, ועיין מ"ש בספר
ויקרא (כ"ב ל"ב) בהע"ד שם וע"ש:

אך ע"ד להטערק עם המכונים בשם בית יעקב והמה מחללים
את השבת בפרהסיא חלילה להתחבר עמהם בשום דבר השיך
לעבודת ה' והע"ג דמבואר בשו"ע (סי' כ"ה סי"א) עברין כו' או
שעבר עבירה כו' נמנה למנין עשרה אבל זה אינו אלא מומר לדבר
אחר שאע"ג דכתיב וזה רשעים תועבה מכ"מ הרי מקבלין קרבנות
מפושעי ישראל כדאיתא בחולין (ד"ה) וכדי שיחזרו בתשובה ומכ"ש
בהפלה הקלה אבל המורה בחלילים והמחלל שבת בפרהסיא שאין
מקבלין ממנו קרבן משום שמוחוק הוא שלא ישוב עוד וא"כ גם
חפלתו תועבה וא"כ האריך אפשר להטערק עמו, והרי במקום
שחפלתו תועבה אפילו בדיעבד לא יאל ידי חפלה כדאיתא בברכות
(דף כב:):

והנה כתיב במשלי ח' לעיני אורכי לרס ארס בני אל תלך בדרך
אחס מנע רגלך מנתיבתס. פי' דרך הוא הכבושה לרבים,
נתיבה הוא דרך היחוד. וההיר הכחוז אשר בדרך הרבים אע"ג
שא"א למנוע רגל מאורו דרך הרבים מכ"מ אל תלך בדרך אחס
אחרי יד משא"כ בנתיבה שלהם שהוא דרך המיוחד להם מנע רגלך
ממש, וכך יש לנהוג עם אותם האנשים אורכי לנפש הישראלית
להשחיתה ולהסירה מדרך חיי העוה"ב אשר בדרך הרבים הייט
במסחר וכדומה אי אפשר למנוע ממסחרם, מ"מ אל תלך בדרך
אחס הייט שלא להתחבר בשותפות ומרעות עמהם, כדחנן באבות
ואל תחבר כו' וכד"ה ב' כתיב בהתחברך לרשע פרץ ה' את
משפך ואשרי יהושפט הגדיק שפרץ הקב"ה את מעשיו ושוב לא
התחבר עמו עוד ומי יזכה לזה, כ"ו בדרך המסחר שהוא דרך
הרבים, אבל בנתיבה המיוחדת שלהם הייט בית חפלה וכדומה
מנע רגלך ממש כי אפקירוהא ממשיך הלב. ואם כי אין להתקוטט
עמהם וכמו דכתיב אל תחבר במרשעים אבל יש להזהר הרבה שלא
להכשל בחברתם כי זה פורה ראש ולענה וכמש"כ בס' דברים כ"ט
מקרא י"ז וע"ש בחיבורי העמק דבר כס"ד:

סימן י

חקירה בענין חפלה לצד מורח.

בק' ..... יש הרבה בכ"ס שלהם שההיכל קבוע בדרום ויש
ביהכ"ס שההיכל קבוע במזרח כדון ועלה בדעת הגבאים
לעקר ממקומו ולקבוע בדרום להרחיב בזה הכנסות בהכ"ג וגם מלאו
חולאה כי עתה נבנה בית חפלה לעבודת אלילים במזרח בהכ"ג וז' נגד
החלונות שבמזרח ושאלו אם ראויים לעשות כך או לא חיה החלי כס"ד:

הנה להתפלל לזר מזרח שהוא לא"י וירושלים טוב"ב הוא הלכה
פסוקה עפ"י צרייתא ברכות (דף ל'). היה עומד בחו"ל
יכוין לבו כנגד א"י שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם וכו' [וכתבו
החוס' ולא נרמין לבו דאפינו קאי כדקתני סיפא היה עומד במזרח
מחזיר פניו למערב כו'] היה עומד בא"י יכוין נגד ירושלים וכו'
היה עומד בירושלים יכוין נגד ביהמ"ק וכו' נמלא עומד במזרח

מחזיר פניו למערב וכו' מאי קראה כנגדל דויד כו' לתלפיות תל
שכל פיות פונים בו, מוכח מסתמא דברייהא דלריך להחפלה לזר מזרח
ואע"ג דבב"ב (כ"ה) יש ענה מחלוקת תנאי ואמוראי דר"ע ס"ל שכינה
במערב ומש"ה ס"ל לריב"ל להחפלה דוקא לזר מערב ור"י ס"ל שכינה
בכ"מ ומש"ה ס"ל לר"ש דמותר להחפלה לכל זר לצד מזרח
דמורי בה מיני ופליגי אסתמא דברייתא דברכות כמש"כ החוס' שם
ד"ה לכל, והגדה דהני תנאי דפליגי אברייתא וסביר דקראי דשלמה
דמציא דברייתא אינו אלא לבוין בלב נגד ירושלים כלשון חפלה
דברייתא שם סומא ומי שאינו יכול לבוין את הרוחות יכוין לבו נגד
אביו שבשמים וסבירא ל' להני תנאי ואמוראי דהוא הדין אפילו לכל
אדם תליא רק בלב הגל בפניו יכול לעמוד באחה זר שיראה אבל
אין קו"ל כסוף צרייתא זו נמלא עומד במזרח מחזיר פניו דוקא
למערב כו' ובכ"ב שם איתא א"ל ר"ח לרב אשי כנון חנון דיתבין
לפנותא דארעא דישאל אדרימו וכ"כ הגור בסי' ל"ד והכי איתא
בשו"ע שם עוד תניא בתוספתא דמגילה פ"ג חון הכנסת וכל העם
פניהם כלפי הקודש שנאמר ותקבל העדה פתח אוה"מ למדנו מה
דמלוה לקבוע ההיכל במזרח כדי שיהיו פני העם בשעה שמתפללין
למזרח כלפי ארון הקודש וכ"כ הרמב"ם (פי"א מהל' תפלה ה"ד) ובוין
היכל זה ברות שמתפללין נגדו באותה העיר כדי שיהיו פניהם מול
ההיכל כשיעמדו לתפלה וכ"ה בחו"מ (סי' ק"ג ס"ה) אין כו' כדי
שישתחו מן הפתח נגד הארון שהוא ברות שמתפללין נגדו מבואר
מכ"ו דבביה"כ חובה להעמיד ההיכל הוא ארון הקודש דוקא במזרח
כדי שיהיו פני העם בשעה שמתפללין למזרח כלפי הקודש:

והנה בב"ב שם איתא דריב"ל אמר לעולם ידריס כו' ומקשה
הגמ' והא אמר ריב"ל שכינה במערב ומשני דמלמד אלאודי
ופרש"י דשיקר פניו למערב כלפי שכינה רק מעט ילד לזר דרום
וממילא לידון דקו"ל בזה דלא כריב"ל נקטינן שיהא פניו למזרח
ויילד לדרום. והסמ"ג פי' להיפך דמי שרוה להדריס ידריס רק שיילד
פניו לזר שכינה לריב"ל לנוערב ולידון למזרח והמחבר בשו"ע (סי'
ל"ד) חולק בזה עם הגהות רמ"א שם דבהנהגת רמ"א כתב ומי שרוה
לקיים כו' והוא שיטת הסמ"ג וכ"כ הב"י בשם מהר"י אבוהב אבל
הב"י השיג על מהר"י אבוהב והביא פירש"י להיפך וסיים הב"י
ועכ"ז כיון דאשכחן דמלמד אלאודי מהני יש ללמוד משם דמי שמתפלל
כלפי לפון או דרום דפניו לדרום פניו כלפי א"י וירושלים והסוף
דכ"כ הסמ"ג, שהרי להסמ"ג ודאי הדין כן דך ראו לעשות מש"ה
אפילו לשיטת רש"י דאין ראו לעשות כן אלא דוקא שיהא פניו
למזרח וללד ללפון או לדרום מכ"מ אם אינו יכול לעשות כן מאחה
עצם שיהיה, אם מתחם שנהגו כך שלא עפ"י ד"ת או שהוא יושב
על החמור מהני מיהא במה שיילד פניו כלפי ארץ ישראל וכן הן לשון
המחבר אם מתפלל לשאר רוחות יילד וכו' ופי' המג"א במקום
שמנהגם כך או שיושב על החמור, אבל מי שרוה לקיים מאמרו
הרואה להעשיר כו' או להחכים כו' יעשה כפרש"י שיהא עיקר פניו
למזרח וילד ללפון או לדרום:

מערתה אם נקבע עפ"י אזהר סיבה ההיכל הוא ארון הקודש
בזר דרום שלא כפי הדין המבואר בס"י ק"ן הוה הדעת
נותן דתליא במחלוקת רש"י והסמ"ג שהוא מחלוקת המחבר והרמ"א
אם יותר טוב שיהיו פניו כלפי היכל וילד למזרח וכדעת הרמ"א
או להיפך כפרש"י והמחבר שיהא פניו למזרח וללד להיכל, אבל
המג"א (סי' ז"ד סק"ג) כתב בפשיטות אפי' קבעו ההיכל לזר דרום
יתפלל למזרח ומסופקי בטונת המג"א אם משום שדעתו טעה לדעת
המחבר והכי משמע בסק"ה שהביא פירש"י ולא כהרמ"א או אפשר
שס"ל להמג"א דבזה האופן גם הרמ"א מודה דיותר טוב שיהא פניו
לא"י כקראי דשלמה ורשה דתלפיות שזריך לפנות לזה הלד שפ"י
שם והא דתניא בתוספתא דמגילה דבעינן שיהא פני הציבור כלפי
ההיכל משום שנאמר ותקבל העדה וגו' אינו אלא דמכאן למדנו
דבשעה שמתעמדין ההיכל לריך להעמידו באופן שיהא פני המחפלה
כלפי ההיכל, אבל אם כבר נקבע בדרום א"א להטות הפנים מזר
המזרח לזר ההיכל אלא להיפך יהא הפנים למזרח וילד כלפי הארון.
מכ"ז למדנו שבביה"כ שכבר נקבע הארון בדרום היה ראוי שיהא
עכ"פ מתפללין לזר מזרח אלא שלא נהגו כך, והעצם שנהגו להיפך

ממ"כ

ממש"כ המג"א לפי הנראה הוא ממה שההמון מורגלים להתפלל ללד הדיכל ואינם יודעים לכיון את הרוחות ולהשוב כי שאני ביהכ"ל זה משא"כ בתי נכסיות שהדיכל בהם נקבע כדן בלד המזרח משא"כ כאן שהדיכל קבוע בלד אחר והמון רבה עושים כפי ההרגל להיות פניהם כלפי הדיכל, ובדיעבד יכולים להתפלל אף לא ללד מזרח כמו סומא ומי שאינו יודע לכיון את הרוחות נרדך לכיון לבו כנגד אצו שבשמים וכיון דהם מתפללין ללד הדיכל היו כאילו כוונו לבס לאצויהם שבשמים ובגו ובאמת יש מקום לחשוד בזה את הגבאים ומנהיגי ביהכ"ל שהם הנהיגו בכונה שלא עפ"ד דזה פשוט דאם הדיכל בדרום חשיבות המקומות ג"כ בדרום כל הקרוב הקרוב למשכן התורה ה"ו חשוב כמו בשעה שהדיכל עומד במזרח דכל החשוב יותר הוא קרוב אל הארון, ומקומו ביוקר, כך הוא בשעה שהארון עומד בדרום מש"ה הנהיגו הגבאים להתפלל ללד דרום כדי שיהיו החשובים שבביהכ"ל פניהם כלפי הכותל ולא העומדים במזרח שהם פשוטי ההמון והמנהיג באמת ה' בטעות שלא עפ"י מורה וד"ת, אולם בדיעבד אחרי שכבר נהגו אין למחות בידם כמו שביארנו:

אבל כ"ו אם כבר הוקבע הדיכל בדרום משא"כ לכתחלה והיא החובה לקבוע הארון ללד מזרח כדי שיתפללו העדה ללד מזרח וכלפי הדיכל ומכש"כ שאסור להעביר את הארון הקודש ממקומו הראוי לו ללד דרום ויהיו גורמים להתטות את הרבים להתפלל ללד הארון שלא עפ"י ד"ת כמש"כ המג"א וגם אלו בעלי מקומות שבמזרח יכולין למחות עפ"י דין שהרי יחלו מקומות שלהם שהוחזקו לעמוד בלד שהארון שם, וע"ד התוהמה שנבנה בית ע"א למזרח של ביהכ"ל ומש"ה עלה בדעתם להתפלל בלד דרום אין בזה טעם כלל, כיון שביהכ"ל הוא בית כפ"ע, אין מה שבחוק לכותלי ביהכ"ל חשש כלל דהיכא דרשות אחרת מותר כמבואר גבי חזפה וגי לואה מקום גבוה י' טפחים או נמוך י' טפחים מותר דמיקרי מקום מיוחד לעלמו יעיון רא"ש ברכות (ס' פ"ג ס' מ"ו), תדע שכחוב במכת בדר שאמר משה לפרעה כל אחי את העיר ופרש"י בשם מ"ר בלא התפלל בעיר משום שהיתה מלאה גלולים ותקשה מ"ש מכה בדר ממכת לפרעשים וערוב שלא אמר משה כך אלא משום שה' ביהכ"ל כמה מקום מיוחד לתפלה כמבואר שלא פסקה ישיבה אף בהיותם במלרים והיה מתפלל שם ולא חשש לגלולים שמכחך כיון שהתפלל במקום אחר במחיצות אבל במכת בדר רלה משה להתפלל שחת שמי הרקיע כדי להעביר את המטר שימדלו מלירד לארץ מש"ה היה מושב לגלולים שמכחך, וה' יורטו דרך האמת, והיא הכלית והחותמת, העמום בעבודה:

סימן יא

ב"ה ב' ח' טבת תרס"ג, וואלאוין.

להרב וכו' האב"ד דק"ק לאהוסק יע"א.

מכתב מעכ"ה כ"י וכל אשר סביבו נשערה מאד דבריו, והילוכו בקודש הגיעני המול, אשר באו לפני בקובלנא על עיר מאטר היינע הטפלה וסמוכה לקה"ק בקבלת ושכירות הרב האב"ד כ"י ועתה נתרבו ונהיו לפדה של עשרה ויותר בנו להם ביהמ"ד כפ"ע ועתה נתפרדו גם בקבלת אברך אחד שהוא דרשן ומורה ומנהיג לרב, ונגרש לפיהן הכנסת הה"ג האב"ד כ"י, ומעכ"ה ואבר עמו נחמו עיניהם כי לתבוע דקיון של מעכ"ה כ"י:

ואני טרם אצגה עלי להתברר על הענין אשר מראש עשו טוב בקרבם לטעות ביהמ"ד לתורה ולתפלה כפ"ע, ואש"י בעיר אחת אם נדרש לטעות ביהכ"ל אחר ב' המג"א בס' ק"ד בשם הריב"ש דאסור למנוע והמונע ומעכב מלכנות ה"ו בכלל מונע רבים מלטעות מלוא כש"כ באגשים הדרים הרחק עשרה וויארסט מן העיר ודאי מלוא רבה לקבוע בקרבם מקום מיוחד לתפלה וכן כמה שמו להם דרשן להגיד לפניהם דברי תורה ומוסר מדי שבת

ר"ש מקשה היך היו יוצאין לבית מדרשו של משה פי' דמשה היה לפני המשכן וישראל היו רחוקים מיל מן המשכן, ומשני משה עשה להם ג' בורגנין וג' לריסין והכי נמי בשביל אחת הוראת שדוחק את השעה מוכרחין ג"כ לראות שהיה מו"ץ בקרבם, אך מהראוי היה להם לקבל רשות מהה"ג האב"ד כ"י ואשר הוא יראה שיהא ראוי להוראה וי"א, וכמו כן היו נדרשים אלופי הקהלה הק' להשתתף לנרטי החבורה הק' הטפלה להם, ולראות מקום הכנסה ועוד מעט גם מקופת הקהל יו"ז אחר שהם משתתפים בקארטיפקי של בשר עומם או לא היה כבוד הקהלה הק' ומורא הרב ומשא פרנסתו מוטל גם עליהם אבל אם לא נודקו מעכ"ה כ"י להם ע"כ היו מוכרחים להאזיל את תוכתם להרב דמתא, להמורה שישא משא עבודה הקודש להם, ואם כי עדיין לא נודעה הדין שרשות היה להם להסיר מעליהם משא הרב דמתא, אבל אין לנו לפשות מאומה וגם המה לא ישמעו אלינו, כאשר באמת אינם מוכרחים להיות נשמעים לי, ולמה זה חסדך בלבדי על שקר כי יהיו נחתים משמי לכל מה שילא ממני ולא ימקרו אם הזק עממי ע"כ אין ענה כי אם שיתרו אותם שילכו לב"ד חשוב לסמוך לקהל ק', וכאשר ילא מב"ד יעשו וחר טח מזה שיטרפו דעות מכלם ולקרא לקהל ק' רב גדול ומשכיל בהליכות עולם בענינים כאלו, שיהא מקרב לב הגשפלים לאלופי הקהלה הק', ומכלכל בסדר נכון מה יש רשות למו"ץ של אותה העיר להורות מבלי רשות הה"ג האב"ד כ"י ומה מוכרח לשאל את מי שגדול ממנו מרא דאתרא ואפסיה, וגם יחא אותו גדול הדור מתווך בדבר השכירות של המו"ץ:

ומעכ"ה כ"י ישי' אל לבו לשום שלום בקה"ק ואפסיה, ולא יעזוב את הדבר למקרה עד שיהיה בזה פנך רחב ח"ו, והמשים שלום בישראל ישכין שלום במגורם בקרבם, וישמח לבי גם אני:

נפתלי צבי יהודא ברלין.

סימן יב

לניסי וכו' הרב וכו' סו"ה ברוך הלוי נ"י.

תהר"י הביאו בשם צה"ג שמשום מלוא להתפלל ערבית צ"צור רשאי להעביר סמיכת גאולה לתפלה, וראי' מהא דברכות (רכ"ו) דרב גלי של שבת בערב שבת, ומסתמא לא קרי ק"ש שלא בזמנה דלית ליה לרה"ג פלפוליו רבואיתו בעלי התוס' ד"ה מאימתי שיולאין ידי ק"ש מפלג המנחה:

ובאמת יש מקום להקפיד על בטהו"ס דנהי שנימא דרב יסבור שיותר לקרוא ק"ש מפלג המנחה מכ"מ מאי קאמר בגמ' שם (דף כ"ו) אדרבא מדרב הונא ורבנן לא הוו מללי עד אורתא ש"מ אין הלכה כר"י, ומאי ראיא דילמא ס"ל כר"י ועממיהו דלא הוו מללי משום ק"ש וס"ל הלכה כהם משנה דק"ש משעה זח"כ, אלא ודאי אפשר להתפלל בלא ק"ש, ויש לפלפל בזה, אמנם שיטת רה"ג ברורה, והקשה מע"כ מאי ראי' מרב דלמא רב לטעמיה דס"ל תפלת ערבית רשות להכי אין לרדך לסמוך וכדעת רע"ג בתוס' ברכות (דף ד: ד"ה דאמר רבא ורסוף מעלי' להביא ראי' לזה דרב ס"ל שאין חיוב לסמוך גאולה לתפלה בערבית מהא דתלמי יומא (פ"ז ע"ב) דרב ס"ל תפלה נעילה פוטרת של ערבית והרי אינו סומך גאולה לתפלה אלא ע"כ דרב לטעמיה דס"ל תפלת ערבית רשות ואין לרדך לסמוך גאולה לתפלת ערבית:

והנה כ"ז היא מערכה נגד מש"כ התוס' בפסוקים דאפילו אי סובר ר"י כרב דתפלת ערבית רשות מ"מ לרדך לסמוך, עיין תוס' שם בסופו, ומש"כ התוס' (דף כ"ז) ד"ה והלגנא ולך הקטו פסוקים בין גאולה לתפלה דרשות היא לא שהסכימו למש"כ התוס' בד"ד בשם רע"ג דתליא סמיכת גאולה לתפלה בזה דתפלה ערבית רשות אלא ה"ק התוס' לאשמועינן דרשות היא, ודברי התוס' הסתומים פה מפורש במגלה (דף כג) ד"ה כיון שכתבו התוס' בהדיא בזה"ל והכי נמי חקנו לומר ברוך ה' לעולם וכו' ויראו עינינו אחר

שמתפללין למזרח, מפני שאנו במערבה של ארץ ישראל, וכן כתב רבינו הרמ"א בסעיף ב' וזה לשונו: ואנו שמחזירין פנינו למזרח, מפני שאנו יושבים במערבה של ארץ ישראל ונמצא פנינו לארץ ישראל. עכ"ל. והנה רכותינו הראשונים שהיו בצרפת ואשכנז אתי שפיר שמדינות אלו עומדות ממש במערבה של ארץ ישראל, אבל רבינו הרמ"א שהיה בפולין וכן מדינתנו רוסיא שעומדות בצפון העולם, א"כ אנחנו נגד מערבית צפונית של ארץ ישראל, וכשאנו עומדים לצד מזרח אינו ממש כנגד ארץ ישראל, וכבר נתעוררו הגדולים בזה [לנוט (ס"ג) ומעדני יו"ט ע"ס (לוח י) וט"ז (סק"ג) ומג"א (סק"ד)] וכתבו דבאמת כשבונין הבית הכנסת יעמדו כותל מזרחית שבו הארון הקדש נוטה לצד מזרחית דרומית, דאו יהיה מכוון כנגד ארץ ישראל וירושלים. אך אין בידינו לבנות כרצוננו כי הבנינים נעשים על פי רשיון הממשלה:

ה ולפ"ז המקום היותר נאות לזה הוא בקרן מזרחית דרומית. וכן כל העומדים בצד הארון הקדש לצד כותל צפוני, יכולים לעמוד למזרח ולצדד לצד דרום. אבל העומדים בצד ארון הקדש לצד כותל דרומי אי אפשר להם לצדד לצד דרום, דא"כ יהיה אחוריהם אל ארון הקדש, ובהכרח שיעמדו בשוה למזרח, אך בעת הכריעות יצדו ראשם לצד דרום, וכן עשה אחד מהגדולים [מעדני יו"ט ע"ס]:

ו והנה כלל ישראל אין עושים כן ובונים לצד מזרח ועומדים לצד מזרח לגמרי כידוע. ונ"ל ללמד זכות שעושים כדן, דהנה בב"ב [נה] אמרין דרבי עקיבא ס"ל שכינה במערב וכן רבי יהושע בן לוי וצריך להתפלל רק לצד מערב, וכן ר' אבהו סובר כן ע"ש, ור' אושעיא ור' ישמעאל ורב ששת ס"ל שכינה בכל מקום ויכול להתפלל לאיזה רוח שירצה ע"ש, וכתבו רבותינו בעלי התוספות שם (ד"ה לז) ובברכות [ל] (ע"ג) והרא"ש שם (ג"ג פ"ג סימן כה נהג"ה) והטור בסימן זה דכל הני תנאי ואמוראי לא ס"ל כהן ברייתא שחייב להתפלל נגד ירושלים, ע"ש, וא"כ הדבר תמוה כיון דכל הני

פליגי עליה איך פסקין כהן ברייתא. וכתבו דשם בכבא בתרא סובר ר' חנינא כהן ברייתא דא"ל לרבי יאשיה אתון דיתביתו בצפונה דארץ ישראל אדרימו, ע"ש, וגם זה תימא לפסוק כיחיד נגד רבים. ויותר מזה תמוה דאיך אפשר דכל הני תנאי ואמוראי לא ס"ל כן, הלא שלמה בתפלתו (מלמס ב' ט מה) אמר 'והתפללו דרך ארצם דרך העיר אשר בחרת בה והתפללו אל הכית הזה', ודניאל התפלל נגד ירושלים:

ו ונראה דהענין כן הוא, דבכבא בתרא שם פרכין על רבי יהושע בן לוי דאמר שכינה במערב ואיהו אמר דלעולם ידרים, ומתוך דמצדד אצדודי, ופירש רש"י (ד"ה המלה) דעומד במערב ומצדד לצד דרום, והסמ"ג בעשין [י"ט] פירש להיפך, ע"ש היטב. ומכאור מזה דזה שאמרו להתפלל בצד זה או כנגד מקום זה די בצידוד בעלמא, ולא בעינן שיהא כל גופו ופניו פונין לשם. ולפ"ז אני אומר דכולהו תנאי ואמוראי דבכבא בתרא לא פליגי על הך דברכות, וכולהו ס"ל שצריך לכוין נגד ארץ ישראל ונגד ירושלים, והסוברים דשכינה במערב ס"ל ג"כ דמצדד אצדודי, כלומר דהמדינות העומדים במזרח ארץ ישראל ודרומו ובצפוננו יוכלו להתפלל לצד מערב, והדרומים והצפונים יתפללו לצד מערב ויצדו לדרום או לצפון, או להיפך להתפלל לצד דרום או צפון ולצדד למערב, והמדינות שלצד מערב כמו שלנו דבהכרח שלא לפנות למערב דא"כ אחוריהם יהיה לצד ארץ ישראל, מודים שאי אפשר להם להתפלל למערב, והם על רוב העולם דיברו, והסוברים שכינה בכל מקום ויכול להתפלל לאיזה רוח שירצה, מודים שמחויב לצדד פניו לצד ארץ ישראל או להתפלל לצד ארץ ישראל ויכול לצדד פניו לאיזה רוח שירצה:

ח ונמצא לפ"ז דהעמידה נגד ארץ ישראל → וירושלים אין הכונה נגד ממש, אלא קצת נטייה לשם, ואני אומר דמטעם זה שנינו בברייתא יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל, כנגד ירושלים, ולמה לא אמר יעמוד כנגד ארץ ישראל, אלא משום דזה אי אפשר בכל מקום

מגורו פ"צ א"ן
512 1321

ודי באצדודי בעלמא, כדמסיים מחזיר פניו, כלומר דבהחזרת פנים די. וכשנדקדק בתפלת שלמה ויהתפללו אליך דרך ארצם ויהתפללו דרך העיר אשר בחרת, ועוד דכתיב ויהתפללו אל המקום הזה כמבואר במלכים [א' ט], ולמה לא כתיב כאן דרך המקום הזה, כמו בדרך ארצם ודרך העיר, אך הטעם נ"ל דיהתפללו אל המקום הזה מיירי שם בעמדו בירושלים ויכול לכוין ממש למקום המקדש, אבל דרך ארצם מיירי שם כאשר יגלו בגלות, ודרך העיר מיירי שם בהמתפללים בכל ארץ ישראל ע"ש, והדבר מובן דבכל העולם אי אפשר להתפלל נגד ארץ ישראל ממש, דרוחב העולם הוא הרבה גדול מארץ ישראל, וכן כל ארץ ישראל גדול הרבה מירושלים, ולכן אמר דרך ארצם כלומר איזו נטייה לשם, ויכוין לבו. [והו טעם נוסף על מ"ש בסעיף ג']:

והוא שפיר המנהג שלנו שאנו עומדים לצד מזרח אף שאנחנו בצפונית מערבית, מ"מ נטייה קלה יש למערב כמובן, ולא גרע מהחזרת פנים כיון דהעיקר הוא כונת הלב לארץ ישראל, וכיון שאנו עומדים למזרח ומכוונים לבן לארץ ישראל ונוטים לארץ ישראל גם כן, שהרי אין אנו עומדים בקצה צפון אלא בצפון הסמוך למערב, וממילא דכשעומדים לצד מזרח יש נטייה למערב העולם ששם ארץ ישראל עומדת:

ב וכתב רבינו הרמ"א (סי' אין עושין מקום הארון וצד התפלה נגד זריחת השמש ממש, כי זהו דרך המינים, רק מכוונים נגד אמצע היום. ומי שרוצה לקיים מאמרם [נ"צ ס:]: הרוצה להעשיר יצפין או להחכים ידרים, מ"מ יצדד פניו למזרח. עכ"ל. יש מי שפירש דהכי פירושו, דכיון דמדינתנו נוטים לצפון העולם ומעולם השמש אינה עולה אצלנו באמצע המזרח אלא לצד דרום, ואם נעמיד הארון וכותל

המזרחית ממש נגד הזריחה, הרי לא תהיה התפלה לצד מזרח אלא לצד דרום, אלא יכונו כפי הילוך השמש באמצע היום דאז היא בין דרום לצפון באמצע ותהיה הכותל במזרח ממש [מעדני י"ט ע"ס נדנרי ממדות אום ס"ט]. ולפ"ו הוה היפך ממ"ש בסעיף ד' דאנו צריכים להעמיד נגד מזרחית דרומית, ובאמת חלקו עליו בזה [עיין ט"ז סק"ג ומג"א סק"ד ומעדני י"ט ע"ס ואל"ה רנה סק"ג שכולם הסכימו להלנו להעמיד נמוחית דרומית]:

יא ואני חמה על זה דאטו רבינו הרמ"א לא ידע זה, ומי כמוהו חכם בחכמות כמו שאנו רואים בספרו תורת העולה, ועוד דא"כ למה לו לומר מפני שזהו דרך המינים. אלא נ"ל ברור דאדרבא דקמ"ל דאף ע"ג דלפי נטיית מדינתנו היה לנו להעמיד כנגד הזריחה, דאז תהיה במזרחית דרומית, מ"מ כיון שהמינים מדקדקים בזה להשתחות כנגד הזריחה אין לנו לעשות כן, ועלינו להעמיד כנגד אמצע המזרח אף שלא יהיה ממש כנגד ארץ ישראל, וזה ראייה לדברינו בסעיף ט'. ולכן מסיים דמי שרוצה לדקדק בהרוצה להעשיר וכו' יצדד פניו למזרח, כלומר דבציוד פנים די, ולכן אין לנו לדקדק להעמיד כנגד ארץ ישראל ממש וכדברינו בסעיף ט'. [הגאון ר"פ השיג עליו דמ"מ מנאר דהנ"ד לדרום ע"ש, אכל הסמ"ג (פ"ק יט) כתב דהנ"ד למזרח, והרמ"א נכונה כתב כן כלומר ללא צעין עמידה למזרח ממש אלא לידו בעלמא, ולכן אמי שפיר מנהג שלנו ודו"ק]:

יב הארון הקדש קובעים במזרח, ואפילו קבעוהו בצד אחר, מ"מ יתפללו למזרח [ומג"א סק"ג נ"ס נקט הגדולה]. ולכן יזהרו שלא לקובעו במערב, דא"כ יהיה אחוריהם אל ההיכל. ולפי מה שכתבו הגדולים לצדד לדרום כמ"ש בסעיף ד', אין להעמידו גם בצפון מטעם זה אלא בדרום. אך מעולם לא ראינו כן ותמיד מעמידים את הארון הקדש בכותל מזרח. [עיין

פסקי משנה ברורה

הלבוש שיעמידו כותל ביה"כ נוטה קצת שאו תעמוד מכון כנגד ארץ ישראל.

[ג] במשנ"ב (מק"א) כתב דאף שבלחם המודות יישב מנהג העולם, מ"מ משמע מיניה ג"כ שטוב יותר לעשות כדברי

ב"ס (פ"ג) שגלאה מדו וכ"מ במחלמיט השקל כ ממעדני י"ט

יג אם הארון קדש דרום וכל ד ואחד רוצה להתפי דא"כ לא ישחוו כשתי רשויות, אי מתפללין ויצדד עצו אך אם הוא מתפלג שהציבור מתפללין, מזרח, דאז לא

יד ודע שלפי דג שאצלינו במזרחית דרומית, מ של ארץ ישראל, ג בהעמדה זו, דזה אמצע מזרח של ה ונקודה זו היא מקום בתקופת ניסן וחשרי משה היום במקום והלילה שוין. והמ בתקופות אלו אין צריך לדעת מהי ה הנה, וכנגדה יעמידו הקדש. [עיין שו"ע

ד זו דיה רוכב על ה אפילו אם אלא מתפלל דרך תהיה דעתו מיוש להחזיר פניו לארץ ביכולתו לעשות גם אם נדבה רוחו ליו ויודע שדעתו תהיה וכן הדין ברוכב על ותגרום לו העדר נ לירד מדינא וי

[ד] בביר"ל (נ"ה ה"ה ה"ג)

בעזהש"ת

זה השער לד' צדיקים יבואו בו

ספר

ויברך דוד

ה"א

על שאלות המצויות מידי יום ביומו

בהלכות תפלה

לפי סדר השו"ע סימנים פ"ח-ק"ו

מהדורות לאנדא

כל אלה חוברו יחדיו בעזרת ד' יתברך ויתעלה

ע"י הצעיר באלפי

ישראל דוד הארפענעם

רב דביהמ"ד "ישראל והזמנים"

מח"ס ישראל והזמנים ג"ח, שו"ת ויברך דוד ב"ח

ספר חינוך ישראל, סי' נשמח ישראל, שו"ת מקדש ישראל ח"ח

שו"ת נשמת שבת ז' חלקים, וש"א"ס

מ"ו שבט תשפ"א לפ"ק

ברוקלין נ"ג

סימן קפ"ד

אשאלה - מקום קביעת התפלה לבני חוץ לארץ הדרים לצפון (מערבית) ארץ ישראל.

תשובה - יש ב' מהלכים לשער מקום התפלה להדרים

לצפון-מערב א"י [א' נוטה לדרום העולם (המכונה שיטת הלבוש), וא' נוטה יותר לצפון העולם (ויש שמכנים אותו שיטת הכירור הלכה)]. כתב הלבוש

שאנו (בני אירופא) הדרים לצפון (מערב) א"י צריכין להתפלל לצד מזרחית דרומית, והובא להלכה בנו"כ השו"ע, ובסידור התניא ובשו"ת ח"ס (סי' י"ט) ובס' שלחן הטהור (ס"ב, שכן ראוי) ובס' שלחן שלמה (ס"ב, שכן נכון) ובס' חס"א הנ"ל ובמ"ב (סקי"א) שכן הסכימו כל האחרונים (אלא שבס' לחם חמודות מיישב מנהג העולם שמתפללים למזרח ממש), וכ"כ בשו"ת חבלים בנעימים (ח"ה סי' א') דבמדינת אמעריקא וקנדה (שהוא יותר צפון מא"י) שפיר דמי לפנות לצד דרום, "אבל לא לצד צפון שהוא להיפך לגמרי, ולצפון ודאי אסור" עכ"ל, וכן ראיתי בשאלות (אות י"ט) משם הגר"ח מוולאזין ז"ל שמדינתנו (מדינת ליטא) הוא בירכתי צפון לכן טוב להדרים.

אבל בס' מור וקציעה (סי' ק"ג) לאחר שמביא דברי הלבוש, מביא מס' אמונת חכמים (דף מ:) דזה דוקא בארץ אשכנז ופולניא ובאיטליא, אבל נמצאו כמה מקומות שהרוצה לפנות שם כלפי ארץ ישראל ממש צריך לנטות קצת כלפי צפון, וכן קרא אחריו מלא התוכן מהר"י מזאמזט (והוא בעמח"ס נצח ישראל) עכ"ל [והיינו דאף דלפי מראית העין על המא"פ היה נראה שדרך היותר קרוב להגיע לא"י ממקומו (בדרך משל מנא יארק) לארץ ישראל הוא לפנות למזרחית דרומית, אבל היות שהעולם הוא כדורי המציאות

שמתפללים למזרח צריכין לעשות פתח היכל ביהכ"נ במעריב [וע' בבה"ל שאף שהמהרש"ל והפרישה והפמ"ג מפקפקין בעיקר הדין, מ"מ נקטינן כדברי המחבר, וכ"ה בס' שלחן הטהור (סי' קנ"א ס"ד) שדלת ביהכ"נ יהיה במערב], וכרש"י (מס' ברכות דף ו: ד"ה אחורי) מבואר שכל פתחי ביהכ"נ היו במזרח, ועיי"ש בגמ' מתיבתא.

ובשו"ת ח"ס (סי' כ"ו) כ' דלולי דברי השו"ע היה נראה לו שראוי לקבוע פתח ביהכ"נ מן הצד (צפון או דרום, ויותר ראוי דרום) וכשיצא לא יהיה אחוריו אל ההיכל, עוד שם שאם הפתחים למזרח יש לבנות בית שער לפני הפתח, והפתחים לא יהיו זה כנגד זה שלא יבואו להסתכל החוצה, כמו שנוהגין לעשות החלונות למעלה מקומת כל איש שלא יביטו לחוץ ויתבלבלו עיי"ש, מ"מ אף הוא לא מלאו לבו לחלוק על השו"ע.

מ"מ נראה דלפי המצב של זמנינו (שהמתפללים אין מגיעים בשעה ידועה, אלא חלק מהן מקדימים וחלק מאחרים, ויש מאחרים יותר) אין נכון כלל לפתוח פתח היכל ביהכ"נ במזרח ההיכל (אף שהח"ס בתשרי שם נוטה להתיר) שעיי"כ יתבלבלו המתפללים מן הנכנסים והיוצאים (והתאחרים להגיע) בתדירות [ובס' דרך החיים (דילונזאנו, דף ג.) שראוי ליהדר שלא ליכנס לביהכ"נ בשעת התפלה שגורמים ביטול כוונת הציבור, והובא בשל"ה (מס' תמיד פ' גר מצוה ד"ה השמיני, סי' י"ט), ושעל כן ראוי להאדם ליהדר כשעומד להתפלל שיתפלל במקום שיהיה בטוח שלא יכנס ולא יעבור עליו אדם, שזה מבלבל כוונת המתפלל, וה"ה לענייננו], ועוד שבכה"ג עלולין יותר להכשל באיסור לעבור כנגד המתפללים (שמונ"ע).

***

זחרת לקבוע ולא למזרח יפריע כוונת הנכנסים שפיר דמי לצד מזרח יתח ביהכ"נ

י"ך שיפסיק יומה] אבל זרח. דעיקרו דבר הראשון בלא נשמה, וא"כ מה בצע שבת לתפלה) סק ז"ל שהיה ו הלא אסור אי אפשר לו להגביה קולו ביטול תפלה בתפלתו.

חיי"א (כבי"ו) תפלל לאותו מזרח.

כל ביהכ"נ ביהכ"נ הוא דמי לקבוע לל דרך שם) ל הביהכ"נ

ואין פותחין שמתפללין הפתח נגד נגדו (פי' שתחור מול אבוא ביתך דממילא אנו

הוא שונה, וכאור"א יכול לבחון זאת ע"י גלאו"ב שיתחוב מחט בנוא יארק ומחט אחרת בארץ ישראל ויעשה קו ישר ממחט למחט ע"י חוט או נייר יראה שהחוט או הנייר יפנה קצת לצפון].

וכן האריך לבאר בס' בירורי הלכה מהדו"ת שבנוא-יארק הוא 36 מעלות מן מזרח (שהוא 54 מעלות מן צפון) וכן העלה הגר"ב שובקס בקובץ בית אהרן וישראל (גליון צ"ה ע' קי"ג, וגליון צ"ז ע' קי"ו, ובגליון צ"ח ע' קנ"ג) וכפל דבריו בקובץ אור ישראל (גליון כ"ח ע' קל"ו, וגליון מ"ב ע' קע"ב קע"ט), וכן בירר הגר"ר אברהם אלימלך ווייס בקובץ פינת יקרת (ח"א ע' פ"ב) ושזהו כוונת שר"ע הרב בס"י צ"ד ס"ב (אבל צ"ע דבסידורו שכ' באחרונה סתם כהלבוש כנ"ל) וראה עוד בקונטרס שלו תחום שבת, אבל חכ"א בקובץ ישורון (אלול תשנ"ז ע' תקפ"ו) ובקובץ אור ישראל (גליון כ"ט ע' רל"ה, ובגליון מ"ב ע' קע"ט) כ' לחזק שיטת הלבוש הנ"ל, שכיוון התפלה אינו בדוקא בדרך היותר "קצרה" לנסוע לא"י, אלא בדרך היותר "שוה" להגיע לא"י עיי"ש (ועעו"ש בע' קע"ב) עוד מאמרים בזה בקובץ בית אהרן וישראל גליון צ"ו (ע' קכ"ה) ובגליון צ"ז (ע' קל"ט, ובע' קמ"ב קמ"ה).

ויעל פי ב' שיטות הנ"ל מובנים שינוי המנהגים בצד התפלה בעירנו (עיר גדולה לאלקים ולישראל) שכונות וויליאמסבורג ובארא פארק, שבנוסמ"ב בכמה בתי מדרשות מתפללים למול רחוב העיוואר"ד סטריט, ובב"פ למול העוועניו"ס הגבוהים [וכן הנהיג מרן מסאטמאר זי"ע בכל בתי מדרשותיו שבנוסמ"ב להתפלל למזרחית דרומית (וכן קבע מרן בבית מדרשו שבבארא פארק, ובבית מדרשו הגדול בקרית יואל), וכן הנהיגו כאן הגדולים אשר בארץ המה. הגר"ש גראס ז"ל בבית אהרן וישראל גליון צ"ז ע' קל"ט] אבל בכמה בתי מדרשים מתפללים בווסמ"ב למול רחוב בראדוועי עוו, ובב"פ למול הסטריט"ס הנמוכים, דהיות שהרחובות אינן בנויות לריבוע העולם, ונמצא שצד מזרח הוא כפינת הרחוב,

ואותן שמתפללים בווסמ"ב לצד העיוואר"ד ובב"פ לצד העוו. מתפללים למזרחית-דרומית, ואותן שמתפללים בווסמ"ב למול בראדוועי ובב"פ למול הסטריט"ס מתפללים למזרחית-צפונית העולם, או י"ל דשינוי המנהגים בזה תלוי במשאחז"ל הרוצה להחכים ידרים, להעשיר יצפין (ונפק"מ למי שרגיל להתפלל לצד אחד אי מותרין לשנות להתפלל לעבר השני של שאר בתי כנסיות, או ביהכ"נ או ביהמ"ד מסויים אי מותרין לשנות את פני ביהמ"ד מפני הנוחיות לעבר השני), מיהו אולי מה שקבע מרן זי"ע כנ"ל הוא מפני שהרחובות בווסמ"ב ובב"פ אינן לפי ד' רוחות העולם, אלא הולכין בשיפוע, וכחך יותר במזרח דרום לפמשאחז"ל הרוצה להחכים ידרים, אבל אם היה בידו לבנות ביהכ"נ לפי רוחו היה בונה המזרח למזרח העולם ממש.

ובס' ערוה"ש (ס"ח וסי"א) ראיתי שבכלל אי"צ עמידה כנגד א"י ממש, אלא קצת נטיה דרך שם, ומיישב בזה מנהג העולם להתפלל למזרח ממש, לא כהלבוש שכתב שאנו (תושבי אירופא) ששוכנים לצפון א"י יש להתפלל מזרחית דרומית (שאו פונה מכיוון נגד מקום המקדש) ובתשו' הארכנו.

7 **אופן הפנייה באמעריק"א (כולל ארצות הברית וקנדה)**

חכ"מ אחד רצה לחדש דבארצות אמעריקא בעת הצורך י"ל שאי"צ לדקדק להתפלל לכיוון ארץ ישראל, מאחר שאנו בצד אחר של כדור העולם מארץ ישראל, נמצא שאפילו אם נפנה לצד הכדור ששם א"י פנינו לא מועדות כנגד א"י ומקום המקדש, ממילא כבר יכולין להתפלל לאיזה צד שרוצין, ולא דמי למה שכתבו כל הפוסקים שאנו שדרים ממערב א"י יש להתפלל לצד מזרח, שהם מיירי מארצות המערב באפריקע ובארצות אירופא שאינו מרוחק כל כך מארץ ישראל (מצד מזרח למערב), ולענ"ד לאו מן השם הוא זה הדא דבמשך מאתיים שנים האחרונים

כבר התיישבו פה ביבי ובקנדא ובדרום אמעריק גאוני אדירי ושרי תורה וספרי שאלות ותשובות) בתי כנסיות ובתי מדר ההשתדלות להתפלל לצו עכ"פ מזרחית-דרומית ונקובל שמחלקים את 360 מעלות) לשנים, וכ 180 מעלות למערבו של וכל שהוא תוך 180 מ מתפללים למערב, ולא כנ"ל מפני הנוחיות וביני בעשרות בתי מדרשותיו י מפאפא ז"ל כמבואר בסנ (נ'), ובס' מטעי משה (סי (המדבר מארה"ב) ובשו" ס"א א', בנוגע ארה"ב וי (ס"י יא"י) דבארה"ב ה מזרחית דרומית, ובס' להגרי"א זילבער ז"ל דבנ מזרחית-

עוד זאת דאף המדני (ומדינת ענגלאנד"ז מא"י (ממזרח למערב) וי א"י אין פניו מועדות להג אלא לאויר פני... העולם חשיב כנגד א"י, ונראה אין הכוונה שבעת התפי (ע"י טעלעסקאו"פ) את (דזה ממילא אי אפשר ב קצת למערבו (או למ' להתפלל מול השמים (קו שהתפלוח עולית ממקונ לתחת כסא הכבוד, כדו הפסוק בריש פרשת ויז שבשמי מעל מול מקו

השמים עיי"ש ברש"י שהוא המקום להתפלה לעלות השמימה, ומדרשו שביהמ"ק של מעלה מכוון כנגד ביהמ"ק של מטה, וברמב"ן שם שהביהמ"ק הוא שער לעלות משם התפלות והקרבנות לשמים עיי"ש [וע' פרש"י עה"פ מכיון לשכתך פעלת ה' וגו' שביהמ"ק שלמטה מכיוון כנגד הכסא הכבוד, ובמק"א אמרו שביהמ"ק של מטה מכיוון כנגד ביהמ"ק של מעלה, והיינו הך דירושלים של מעלה הוא כמזרחו של כסא הכבוד (ע' פייט בסליחות לצום גדליה, אז טרם נמתחו וכו' המיוחס לרש"י)], ודרך שם ג"כ הוא מקום ירידת השפע, ויש לכוון להתפלל מול שביל הזה ודוק בכ"ז [ואולי יתכן לומר כוותיה לגבי מה שנפסקה בשו"ע או"ח סי' ג' ס"ה שאין לפנות בגלוי בין מזרח למערב, וכן לא להעמיד מטתו בין מזרח למערב, ולחד טעמא הוא משום כבוד ירושלים (עיי"ש בטו"ז סק"ד), דלטעם זה י"ל דזה לא שייך כל כך אצלינו בארה"ב שהוא בחלק אחר של הכדור, ונמצא שלעולם פירועו אינו מול ירושלים התחתון, אבל מ"מ י"ל דאכתי אסור מטעם השני, שהשכינה הוא או במזרח או במערב (רש"י). או שהשכינה מצויה בין מזרח למערב (תוס'). או משום שהשכינה במערב], ובכלל עדיין יש לפקפק שאנו נמצאים בחלק שונה של הכדור מן א"י דהדבר תלוי איך מחזיקין את הכדור, דלפי האמת בכדור אין ראש וסוף, ואם נימא שחמיד מחשבים שמקום עמידת האדם (המתפלל) הוא הראש (של הכדור) יש לו לפנות תפלותיו משם לארץ ישראל, וממילא שבדרך זה גם הנמצא בנוא יארק הוא באותו חלק הכדור עם א"י ודוק.

→ **לבד** כל זה הבאנו למעלה עוד מדברי הגמרא בברכות שם "נמצא שכל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד". מאי קראה כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות (שה"ש ד"ד) תל שכל פיות פונים בו, הרי דקאמרו "כל ישראל" דהיינו כל כולו מד' קצוות תבל, דהיינו מסביבות כל כדור העולם [וכנראה שמלבד החובה להתפלל כנגד

כבר התיישבו פה ביבשת אמעריקא (בארה"ב ובקנדה ובדרום אמעריקא) הרבה אלפי רבנים, גאוני אדירי ושרי תורה (שחיברו הרבה ספרים וספרי שאלות ותשובות), ובנו כאן אלפי אלפי בתי כנסיות ובתי מדרשות ובכולם עשו כל ההשתדלות להתפלל לצד א"י (מזרח העולם) או עכ"פ מזרחית-דרומית או מזרחית-צפונית [ומקובל שמחלקים את כדור העולם (שהוא בת 360 מעלות) לשנים, וכל המדינות שהוא בתוך 180 מעלות למערבו של א"י מתפללים למזרח, וכל שהוא תוך 180 מעלות למזרחו של א"י מתפללים למערב], ולא עלתה אדעתיהו לשנות כנ"ל מפני הנוחיות [וביניהם מרן מסאטמאר זי"ע בעשרות בתי מדרשותיו להתפלל למזרח, והגה"ק מפאפא ז"ל כמבואר בספרו שו"ת ועין יוסף (סי' ג'), ובס' מטעי משה (סי' ז') המובא בס' שד"ח (המדבר מארה"ב) ובשו"ת חבלים בנעימים (ח"ה סי' א'), בנוגע ארה"ב וקנדה] ובשו"ת בית אבי (סי' יא"ב) דבארה"ב הצפונית צריכין להתפלל מזרחית דרומית, ובס' בידור הלכה (מהדר"ת) להגרי"א זילבער ז"ל דבנוא יארק צריכין להתפלל מזרחית-צפונית].

→ **עוד** זאת דאך המדינות שבמערב אירופא (ומדינת ענגלאנד) מרוחקין אלפי מיל מא"י (ממזרח למערב) ונמצא שהפונה שם כנגד א"י אין פניו מועדות להגיע למקום המקדש ממש, אלא לאויר פני... העולם שממול הכדור, אעפ"כ חשיב כנגד א"י, ונראה דענין התפלל כנגד א"י אין הכוונה שבעת התפלה יוכל להביט ולראות (ע"י טעלעסקאר"פ) את ירושלים ומקום המקדש (דזה ממילא אי אפשר במדינות הרחוקות אפילו קצת למערבו (או למזרחו) של א"י), אלא להתפלל מול השמים (קו ישר) שממעל א"י, כיון שהתפלות עולית ממקום המקדש דרך קו ישר לתחת כסא הכבוד, כדפירשו המפרשים מאמר הפסוק בריש פרשת ויצא "וזה שער השמים" שבשמי מעל מול מקום המקדש הוא שערי

העיוואר"ך
חית-דרומית,
בראדווע"י
מתפללים
נוי המנהגים
זכים יורים,
התפלל לצד
ר: השני של
מ"ד מוסיים
פני הנוחיות
ז: מרן זי"ע
ובכ"פ אינן
יפוע, ובחר
ה: להחכים
זיהכ"נ לפי
ם ממש.
בכלל אי"צ
קצת נטיה
להתפלל
בו (תושבי
ל מזרחית
המקדש)

ית הברית

יקא בעת
לל לכיוון
של כדור
אם נפנה
כנגד א"י
להתפלל
תבו כל
להתפלל
באפריקע
ך מארץ
מן השם
אחרונים

ארץ ישראל יש עוד ענין פנימי שכולם יתפללו דרך מקום אחד, ושכל התפלות יעלו ביחד.

ונראה דלא כהרב בנציון פירר שליט"א בקובץ נועם ח"ב שכ' לגבי מערכת ארה"ב (כגון עיר לאס-אנדזשעלעס, וסיעטעל וואשינגטאן) שהיות שהוא מצד השני של כדור הארץ הדין נותן שיכוון פניו לארץ ישראל דרך צפון העולם מכיון שהמרחק הוא יותר קטן מאשר דרך מזרח עכתו"ד, וליתא כנ"ל דלעולם מתחשבים לפי פינות העולם (מזרח מערב דרום צפון), ואף הוא עצמו כ' שהמנהג אינו כן אלא מתפללים למזרח (ועיי"ש בישוב המנהג) וכ"כ הגר"ש גראס שליט"א בקובץ בית אהרן וישראל (גליון צ"ז ע' קל"ט) והוא כ' לחזק שיטת הלבוש הנ"ל שחייב התפלה נגד ארץ ישראל אינו דבר גשמי וממשי כמו ספינת האויר שנוסע (מארה"ב לא"י) שבוחר לעצמו דרך היותר קרובה כדי להגיע לשם יותר מהר, שבאמת קרוב ה' לכל קוראיו, אלא שיש לכוין פנינו נגד ארץ ישראל, ולכיוון זה יש לנו קנה המדה שקבע התוה"ק לכדור העולם שהוא מזרח ומערב ודרום וצפון יעו"ב, והיינו נמי שהתוה"ק (בפ' מסעי) כתב לשון "וירד" הגבול וגו' פרש"י כל הגבול הולך מצפון לדרום הוא יורד והולך, אף שבכדור דעלמא לא שייך לכנות לשון עליה וירידה.

שו"ר בשו"ת גבורות אליהו (ח"א סי' מ"ג, ובס' עדות ישראל ע' ק"ס) להגרי"א הענקין ז"ל שגם בארה"ב צריכין להתפלל ולקבוע הארה"ק לצד מזרח, אף שרחוקה מא"י מהלך ז' שעות בהילוך השמש, כיון שצד השני הוא רחוק מא"י יותר מכפליים, [ובכלל יש להעיר שח"ו לעשות כל גאוני וגדולי ישראל מכל משך הדורות כטועים מאחר שלא היו בקיאים בחכמת חשבון גונומטריה, ומאה"פ ועשית כלל אשר יורין נאמר על חכמי התורה ולא לפי חשבונות של חכמי אומות העולם, ותל"מ].

***

סימן קפ"ה

שאלה - האם צריכין לדקדק לומר 'קדיש' למזרח העולם.

תשובה - כן (וכשרוצה לומר קדיש בבית הקברות יברר מקודם

צד המזרח). מנהג העולם לדקדק לומר קדיש לצד מזרח (וברגליים צמודות) כמו שמונ"ע כמבואר בס' מחזור ויטרי (ח"א ע' 247, לגבי הקדיש שאומרים אצל הקבורה) שהחזן מכויץ פניו כלפי מזרח שהוא כלפי ירושלים ואומר קדיש, וכ"ה בס' הנייר (הל' אבל), וע' בס' פסקי תשובות (סי' נ"ו אות א') דהטעם כיון שהוקש שבח זה לשמונ"ע.

[ואף] למה שכתב בשו"ת נובי"ת (חאו"ח סוס"י י"ג) דרך בשעת התפלה הקפיד הכתוב שיתפללו דרך ארצם, ויהיו פניו לירושלים, אבל 'קריאת התורה' יכול להיות לאיזה צד שירצה (וממילא שמשתחוה נמי לצד הס"ת בשביל כבוד התורה. כמג"א קלט"ו), מ"מ יתכן שהקדיש צריך שיאמר לצד מזרח העולם כשמונ"ע כנ"ל. מיהו מסתבר דאצל עניית איש"ר של הציבור שאי"צ לפנות למזרח.

ועמש"כ בח"ב סי' שצ"א אי מחוייבין להחזיר פניו למזרח כשעונה 'קדושה' עם הציבור, ומהו בעניית 'ברכו', ומהו בעניית 'מודים דרבנן' (ועו"ש בס"י ת"ד מזה).

***

סימן קפ"ו

שאלה - במה שכתב הרמ"א שלא להתפלל כנגד מקום זריחת השמש ממש.

תשובה - במה שכ' הרמ"א שאין לעשות מקום התפלה נגד זריחת השמש ממש כי זה דרך המינים, רק מכוונים נגד אמצע

היום, היינו שאי החמה בכוקר : (וכדיוצא בהדיא שסיים הרמ"א והדבר מתבאר (שלטה"ג) שממנו מתפללים בכנסי ובכנסיות שלנו היום, ואף הוא שכ' הרמ"א של היינו כנגד מקונו ודוק, ובערוה"ש שבאמת אנו הו להתפלל מזרחיו מקום זריחת הח כן אין מתפללי ממש [וכבר הבא מנהג העולם לנו

דין הו

שאלה מביתם למי שחרית בדרך לעצור הבז תשובה - (כשרובם ככ

היום, היינו שאין מתפללים כנגד מקום זריחת החמה בבוקר אור עת זריחת השמש ממש (וכדיוצא בהדיא מלשון הלבוש בס"ג), והיינו שסיים הרמ"א רק מכוונים נגד אמצע היום, והדבר מתבאר ממה שכ' בהגהות אלפסי (שלטה"ג) שממנו מקור דברי הרמ"א וז"ל שאין מתפללים ככנסיות נגד זריחת השמש ממש, ובכנסיות שלנו מקום הפילה מכוון נגד אמצע היום, ואף הוא כנגד ארץ ישראל עכ"ל, וגם זה שכ' הרמ"א שלא להתפלל כנגד זריחת השמש, היינו כנגד מקום הזריחה בתקופות ניסן ותשרי ודוק, ובערוה"ש (סי"א) כ' ע"ד הרמ"א שכוונתו שבאמת אנו הדריים בצפון-מערב א"י היה לנו להתפלל מזרחית-דרומית, אבל היות ששם הוא מקום זריחת החמה (להדריים בצפון העולם) על כן אין מתפללים כן אלא כנגד אמצע המזרח ממש [וכבר הבאנו למעלה שיטת הערוה"ש לחזק מנהג העולם לבנות הביהכ"נ לגמרי לצד מזרח העולם].

שם מתפללים]].

וּדְעוּ דכיוון מזרח (דהיינו כנגד א"י) צריכין להבחין בניסן או בתשרי (כחצות היום) [ע' לבוש וש"ע הרב] אבל לא מקום זריחת השמש ביומי תמוז (שאצלינו שאנו דרים בצפון העולם או החמה נראית בבוקר בפנינת מזרחית צפונית) וז"ל רש"י (עירובין דף נו.) שכיום ארוך החמה עומדת בקרן מזרחית צפונית ומהלכת מזרח (ואח"כ) דרום ומערב ושוקעת בקרן צפונית מערבית עכ"ל, ובוה"ז שיש לנו מאפ"ע (מע"פ בלע"ז) אין להסתכל כלל על מקום זריחת השמש רק לשער לפי המאפ"ע (דהא אין אנו מתפללים לזריחת השמש כלל, אדרבה כבר כ' הרמ"א שיש קפידא ע"ז) אלא מול פני ארץ ישראל ומקום המקדש, וזה יכולין לברר בדיוק גמור ע"י המאפ"ה, על כן יקבעו מקום הארון (צד שדרך שם מתפללים) כמזרח העולם לפי המאפ"ה [והמלצתי ע"ז פורס מפה (מאפ"ע - מע"פ בלע"ז) ומקדש, שעל פיו יקבע מקום הארון הקודש (שרך

דין הרוכב ויושב בספינה (והגיע זמן תפלה)

על הבא"ס). הנה מה שהאוטו נוסע תחתיו אין קפידא אף אם נימא דרוכב כמהלך דמי (ואסור (לכתחלה) להתפלל בדרך הליכה) כמש"כ בטו"ז (סי' צ"ד סק"ד) דלגבי תפלה לא הוצרכו להתפלל בדרך עמידה אלא כדי שיהיה אימת שכינה עליו ובוה סגי גם מה שעומד בקרון או בספינה (אף שלא מיקרי עומד מצד תנועת הקרון והספינה) וכה"נ בס' מאמר מרדכי (סק"ג, מובא בקיצור במ"ב סקי"ד) דאף להמחמיר בשו"ע לעמוד בהקרון היינו שלא ישב, אבל מ"מ מהלך בתנועת

סימן ק"צ
שאלה - הנוסעים בכל יום באוטובא"ס שעה ארוכה מביתם למקום עבודתם ומתפללים שחרית בדרך הנסיעה האם מחוייבים לעצור הבא"ס כשעומדים לשמונ"ע.
תשובה - אם אפשר יעמידו הבא"ס בעת תפלת השמונ"ע (כשרובם ככולם של הנוסעים מתפללים